

**FEMINISMUL
CELOR 99%**
UN MANIFEST

**BREAD
&
ROSES**

Coordonare colecție: Oana Uiorean
Redactare: Sînziana Cotoară
Tehnoredactare: Cătălin Furtună
Copertă: Mihai Alexandru

Tipărit la tipografia editurii frACTalia.

Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser
Feminismul celor 99%. Un manifest
© frACTalia, 2019
pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ARRUZZA, CINZIA

Feminismul celor 99%: Manifest / Cinzia Arruzza, Tithi Bhattacharya, Nancy Fraser; trad.: Oana Uiorean. – București: frACTalia, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-9028-12-4

- I. Bhattacharya, Tithi
- II. Fraser, Nancy
- III. Uiorean, Oana (trad.)

396

Editura frACTalia
Str. Saidac nr. 6, bl. 34, sc. A, etaj 3, ap.15, sector 6
București, România
www.fractalia.ro

Cinzia Arruzza
Tithi Bhattacharya
Nancy Fraser

FEMINISMUL
CELOR 99%

UN MANIFEST

[frACTalia]

*Pentru Combabee River Collective,
deschizătoare de drumuri,
și pentru organizatoarele grevelor
feministe din Polonia și Argentina,
care duc astăzi lupta mai departe*

Cuprins

- 9 **Feminismul celor 99%. Un manifest**
- 51 **Postfață**

Feminismul celor 99%

Un manifest

La răscruce de drumuri

În primăvara lui 2018, Sheryl Sandberg, directoarea de operațiuni de la Facebook, declara că „ne-ar fi tuturor mult mai bine dacă jumătate din țările și companiile de pe glob ar fi conduse de femei, iar jumătate din gospodării ar fi ținute de bărbați” și că „n-ar trebui să fim mulțumite până nu obținem acest lucru”. O reprezentantă de frunte a feminismului corporatist, Sandberg își făcuse deja un nume (și o avere frumușică) încurajându-le pe manageri să *lean in*, adică să nu ezite să se facă văzute și auzite, în consiliile de administrație ale companiilor. Ca fostă șefă de personal a lui Larry Summers, secretarul trezoreriei SUA – omul responsabil de dereglementarea Wall Street –, nu ezita să le spună femeilor că succesul în afaceri se câștigă adoptând o atitudine dură.

În aceeași perioadă, o grevă feministă militantă paraliza întreaga Spanie. Alături de peste cinci milioane de manifestante, organizatoarele grevei feministe de douăzeci și patru de ore cereau „o societate fără asuprire, exploatare și violență sexiste [...] pentru revoltă și luptă împotriva alianței dintre patriarhie și capitalism, care ne vrea ascultătoare, supuse și tăcute.” La apusul soarelui, în Madrid și Barcelona, grevele feministe anunțau sus și tare: „În data de 8 martie, ne vom încrucișa brațele și vom întrerupe orice activitate productivă și reproductivă”, declarând că nu vor accepta „nici condiții de muncă mai proaste decât ale bărbaților, nici plată mai mică decât a lor”.

Aceste două voci reprezintă două direcții în care s-ar putea îndrepta mișcarea feministă, și care se exclud reciproc. Pe de o parte, Sandberg și clasa pe care o reprezintă ea văd în mișcarea feministă o slujitoare a capitalismului. Ele își doresc o lume în care exploatarea de la locul de muncă și asupra la nivelul întregii societăți să fie gestionate în mod egal atât de femeile, cât și de bărbații din clasa conducătoare. Aceasta este o viziune năucitoare, a unei *egalități de șanse într-o dominație*: o viziune care le cere oamenilor obișnuiți, în numele feminismului, să fie recunoscători atunci când o femeie, și nu un bărbat, le distruge sindicatul, trimite o dronă să le omoare părintele sau le închide copilul într-o cușcă la graniță. În totală opoziție cu feminismul liberal al lui Sandberg, organizațiile acestei *huelga feminista*¹ insistă să se pună capăt capitalismului: sistemul care îl generează pe șef, produce granițele naționale și fabrică dronele care le păzesc.

Puse în fața acestor două viziuni asupra feminismului, ne găsim la o răscruce de drumuri, iar alegerea pe care o vom face va avea urmări fundamentale pentru umanitate. Una dintre ele conduce la o planetă devastată, pe care oamenii își duc traiul într-o mizerie profundă, asta în cazul în care viața mai rămâne posibilă. Cealaltă conduce la o lume care a fost mereu în miezul celor mai exaltate visuri ale umanității: o lume dreaptă, ale cărei bogății și resurse naturale se împart egal tuturor și unde egalitatea și libertatea sunt premise, nu aspirații.

O diferență mai mare nici că ar fi cu puțință. Dar ceea ce face ca această alegere să nu mai sufere amânare este faptul că nu există o cale de mijloc viabilă. Această lipsă de alternativă o datorăm neoliberalismului: acea formă de capitalism financiarizat, extraordinar de jefuitor care a pus stăpânire pe întregul glob în ultimii patruzeci de ani. După ce a intoxicat atmosfera, și-a bătut joc de orice pretenție la democrație, a întins la maximum posibilitățile sociale

¹ „Grevă feministă” (în spaniolă în original).

și a înrăutățit condițiile de viață ale majorității oamenilor, această variantă de capitalism a crescut miza oricărei lupte sociale, transformând eforturile mocnite, care își doreau să obțină reforme modeste, în bătălii aprige pentru supraviețuire. În astfel de condiții, nu mai putem să rămânem imparțiale. Ca feministe, a venit momentul să alegem: Vom continua să urmărim „egalitatea de șanse într-o dominație” pe o planetă în ruină? Sau vom redefini dreptatea de gen sub o formă anticapitalistă – o formă care să ne ajute să depășim criza actuală și să punem bazele unei societăți noi?

Acest manifest este un îndrumar pentru cea de-a doua direcție, pe care noi o considerăm atât necesară, cât și fezabilă. Astăzi ne putem imagina un feminism anticapitalist și pentru că, în prezent, credibilitatea elitelor politice e în cădere liberă în lumea întreagă. Victime sunt nu doar partidele de centru-dreapta și centru-stânga care au promovat neoliberalismul – astăzi doar niște umbre a ceea ce au fost cândva –, dar și aliații lor care susțin feminismul corporatist de tip Sandberg, a căror spoială „progresistă” și-a pierdut luciul. Feminismul liberal a dovedit cât e de șubred cu ocazia alegerilor din 2016 pentru președinția SUA, la care candidatura atât de mediatizată a lui Hillary Clinton nu a reușit să atragă voturile femeilor. Și pe bună dreptate: Clinton întruchipă conflictul tot mai adânc dintre ascensiunea în poziții înalte a femeilor din clasele superioare și ameliorarea condițiilor de viață ale mării majorități.

Înfrângerea lui Clinton este avertismentul de care aveam nevoie. Aceasta a demonstrat falimentul feminismului liberal și a creat condițiile necesare pentru a-l înfrunța printr-o abordare de stânga. În golul lăsat de declinul liberalismului, avem ocazia să construim un alt fel de feminism: un feminism care să definească altfel problemele feministe, cu o altă orientare de clasă și un alt etos – un etos radical și transformator.

Acest manifest reprezintă încercarea noastră de a promova acest „alt fel de feminism”. Nu ne propunem utopii, ci să trasăm o cale spre o societate mai dreaptă. Scopul este să arătăm de ce

feminismul ar trebui să adopte calea grevelor feministe, de ce ar trebui să ne unim cu alte mișcări anticapitaliste și anti-sistem, de ce feminismul ar trebui să devină un *feminism al celor 99%*. Doar astfel, împreună cu activiștii antirasisti, ecologiști și pentru drepturile oamenilor muncii și ale migranților, va putea feminismul să se ridice la nivelul provocărilor epocii în care trăim. Respingând categoric dogma *lean in* a la Sandberg și feminismul celor 1%, feminismul *nostru* poate deveni o lumină călăuzitoare pentru toți ceilalți.

Ceea ce ne dă acum curajul să punem bazele acestui proiect este noul val de activism feminist militant. Acesta nu este feminismul corporatist, care s-a dovedit un dezastru pentru femeile care muncesc și care acum își pierde în ritm alert credibilitatea; nu este nici „feminismul microcreditelor”, care pretinde că le dă „putere” femeilor din Sudul Global împrumutându-le sume derizorii de bani. Mai degrabă, speranță ne dau grevele internaționale feministe și ale femeilor din 2017 și 2018. Aceste greve și mișcările din ce în ce mai bine coordonate care se dezvoltă în jurul lor sunt cele care inițial au inspirat, și acum întruchipează, feminismul celor 99%.

Teza 1: Un nou val feminist reinventează noțiunea de grevă.

Valul recent de greve feministe a început în Polonia în octombrie 2016, când peste o sută de mii de femei au organizat plecări în masă de la locul de muncă și marșuri pentru a protesta împotriva interzicerii avortului în țara lor. Până la sfârșitul lunii, acest refuz radical de a accepta starea de fapt a traversat oceanul și a ajuns în Argentina, unde grevele au protestat în urma cumplitei asasinări a Luciei Pérez, militând într-un singur glas: *Ni una menos*.² Fenomenul s-a extins fără întârziere și a ajuns în Italia, Spania, Brazilia,

² „Niciuna mai puțin” (în spaniolă în original).

Turcia, Peru, Statele Unite, Mexic, Chile și zeci de alte țări. Mișcarea a luat naștere în stradă, dar a ajuns curând și la locul de muncă al acestor femei, precum și în școli, acaparând, în cele din urmă, și sfere mai înalte, cum ar fi industria spectacolului, presa și politica. În ultimii doi ani, sloganele ei au răsunat în toată lumea: #NosotrasParamos, #WeStrike, #VivasNosQueremos, #NiUnaMenos, #TimesUp, #Feminism4the99. La început doar o picătură, apoi o undă, mișcarea a devenit, în cele din urmă, un val uriaș: o nouă mișcare feministă globală care ar putea dobândi suficientă forță pentru a rupe alianțele existente și a reconfigura harta politică.

Ceea ce la început nu a fost decât o serie de acțiuni la nivel național s-a transformat într-o mișcare transnațională în 8 martie 2017, când organizatoarele din toată lumea au hotărât să facă grevă împreună, reușind, prin această mișcare îndrăzneță, să-i redea Zilei Internaționale a Femeilor caracterul politic pe care l-a avut cândva. Respingând fleacurile de prost-gust ale depolitizării, cum ar fi mesele în oraș, florile și felicitările, grevele au readus la viață rădăcinile istorice uitate ale acestei zile, care își are originile în feminismul socialist și al clasei muncitoare. Acțiunile lor evocă spiritul mobilizărilor de la începutul secolului XX, organizate de femeile din clasa muncitoare, mai cu seamă grevele și demonstrațiile de amploare conduse, în principal, de imigrantele și evreicele din Statele Unite, care le-au determinat pe socialiste americane să organizeze prima Zi Națională a Femeii și pe socialiste germane Luise Zietz și Clara Zetkin să ceară instituirea unei Zile Internaționale a Femeilor care Muncesc.

Resuscitând spiritul militant de atunci, grevele feministe din zilele noastre își declară apartenența la luptele istorice pentru drepturile muncitorilor și dreptate socială. Aducând laolaltă femei din toată lumea, pe care le despart oceane, munți și continente, dar și granițe, garduri de sârmă ghimpată și ziduri, acestea dau noi înțelesuri sloganului „Arma noastră este solidaritatea.” Învingând izolarea impusă de ziduri domestice și simbolice, grevele demonstrează

imensul potențial politic al puterii pe care o au femeile: *puterea celor a căror muncă plătită și neplătită face ca lumea să meargă mai departe.*

Dar asta nu e totul: această mișcare în plină dezvoltare a inventat *noi modalități de a face grevă*, asociind acestei forme de protest un *nou mod de a face politică*. Îmbinând refuzul de a munci cu marșuri, demonstrații, închiderea micilor întreprinderi, blocade și boicoturi, această mișcare îmbogățește repertoriul acțiunilor greviste, odinioară vast, dar astăzi mult mai mic din cauza deceniilor de atacuri neolibérale. În același timp, acest nou val conduce la o democratizare a grevelor și le crește anvergura – în primul rând, prin lărgirea definiției înseși a noțiunii de „muncă”. Refuzând să limiteze acest concept la munca plătită, grevele feministe îndeamnă femeile să renunțe la munca domestică, la sex și la zâmbetele de complezență. Dezvăluind *rolul indispensabil pe care îl are munca neplătită a femeilor în societatea capitalistă*, ele atrag atenția asupra activităților de care capitalul profită, dar pentru care nu plătește. Însă și atunci când vine vorba despre munca remunerată, grevele au o definiție cuprinzătoare a problemelor pe care le presupune ea. Fără a se limita la salarii și la programul de muncă, ele iau în vizor totodată violul și hărțuirea sexuală, piedicile din calea dreptății reproductive, dar și restricționarea dreptului la grevă.

Ca urmare, noul val feminist are potențialul de a stinge conflictul până acum de nedepășit, dintre „politicile identitare” și „politicile de clasă”. Arătând că „locul de muncă” și „viața personală” nu pot fi separate, în realitate, acesta refuză să limiteze lupta de clasă la un spațiu sau altul. Și, reevaluând ce înseamnă „muncă” și „muncitor”, el respinge subaprecierea structurală a capitalismului cu privire la munca femeilor – atât a celei plătite, cât și a celei neplătite. Per ansamblu, feminismul acestor greve ale femeilor anticipează apariția unei noi etape, fără precedent, în lupta de clasă: feministă, internaționalistă, ecologistă și antirasistă.

Este o intervenție care vine la momentul potrivit. Militantismul grevelor femeilor a apărut într-o perioadă în care din forța de altădată a sindicatelor, mai ales a celor din industrie, nu a mai rămas

decât un slab ecou. Pentru a revigora lupta de clasă, activistele și-au îndreptat însă atenția spre o altă zonă: atacurile neoliberale la adresa serviciilor medicale, a educației, a pensiilor și a locuirii. Luând în vizor acest vârf de lance al capitalului, care subminează, de patru decenii încoace, condițiile de trai ale claselor muncitoare și mijlocii, ele s-au concentrat asupra muncii și a serviciilor necesare pentru a întreține oamenii și comunitățile. Aici, în sfera „reproducerii sociale”, găsim acum multe dintre cele mai mari greve și contraatacuri. De la valul de greve ale angajaților din învățământ din Statele Unite, continuând cu lupta împotriva privatizării apei din Irlanda, până la grevele castei dalit din India, care se ocupă cu colectarea gunoiului, toate conduse și alimentate de femei, clasa muncitoare se revoltă împotriva atacurilor capitalului la adresa reproducerii sociale. Cu toate că aceste greve nu sunt afiliate oficial Grevei Internaționale a Femeilor, asemănările sunt numeroase. Și ele pun accentul pe valoarea muncii necesare pentru a reproduce viața de zi cu zi, opunându-se totodată exploatării; și ele îmbină revendicările care privesc salariile și condițiile de muncă cu revendicările privind alocarea unor bugete publice mai mari pentru serviciile sociale.

Pe lângă toate astea, în țări ca Argentina, Spania și Italia, feminismul grevei femeilor se bucură de o susținere largă din partea celor care se opun politicilor de austeritate. Acestor demonstrații de proporții li s-au alăturat nu doar femeile și persoanele care nu se conformează niciunui gen, ci și bărbații, protestând împotriva tăierilor de fonduri destinate școlilor, serviciilor medicale, locuirii, transportului și protecției mediului. Împotrivindu-se capitalului financiar care atentează la aceste „bunuri comune”, grevele feministe devin astfel un catalizator și un model pentru eforturile susținute de apărare a comunităților noastre.

Pe scurt, noul val de activism feminist redescoperă aspirația spre imposibil, cerând și pâine, și trandafiri: pâinea pe care ne-au luat-o de pe masă decenii întregi de neoliberalism, dar și frumosul care ne hrănește spiritul prin euforia răzvrătirii.

Teza 2: Feminismul liberal e falimentar. E timpul să îl lăsăm în urmă.

Cea mai mare parte a presei continuă să folosească termenul „feminism” când se referă, de fapt, la feminismul liberal. Dar feminismul liberal nu numai că nu oferă o soluție la problemele cu care ne confruntăm, ci face el însuși parte din problemă. Avându-și centrul în Nordul Global, în pătura managerială, el urmărește cultivarea spiritului *lean in* și are ca obiectiv „să spargă plafonul de sticlă”. Scopul său este să permită unui număr infim de femei privilegiate să urce în ierarhia corporatistă și militară, promovând o definiție a egalității axată pe piață, care merge mână în mână cu promovarea entuziasată a „diversității” în corporații. Cu toate că se opune „discriminării” și susține „libertatea de a alege”, feminismul liberal refuză în mod constant să discute despre piedicile de natură socioeconomică care fac libertatea și emanciparea de neatins pentru marea majoritate a femeilor. Adevăratul său scop nu este egalitatea, ci meritocrația. În loc să sprijine abolirea ierarhiei sociale, el încearcă să o „diversifice”, „dând putere” femeilor „talentate” să urce pe scara socială. Tratatând femeile ca nimic altceva decât un „grup insuficient reprezentat”, adepții feminismului liberal vor să se asigure că o mână de femei privilegiate pot ajunge să ocupe poziții înalte și să fie plătite egal cu bărbații din *aceeași clasă*. Astfel, principalele beneficiare sunt, prin definiție, femeile care se bucură deja de privilegii sociale, culturale și economice considerabile. Celelalte rămân blocate la demisol.

Astfel, mergând mână în mână cu inegalitățile în creștere, feminismul liberal nu face decât să externalizeze asuprirea. Acesta le permite femeilor din clasa managerială să se facă văzute și auzite pe spinarea migrantelor prost plătite, cărora le subcontractează munca domestică și de îngrijire. Indiferent la problemele de clasă și rasă, feminismul liberal ne asociază cauza cu elitismul și individualismul. Definind feminismul ca pe o mișcare „autonomă”, el ne asociază

cu politici care dăunează majorității și ne separă de luptele împotriva lor. Pe scurt, feminismul liberal strică imaginea feminismului.

Etosul feminismului liberal merge mână în mână cu moravurile corporatiste, dar și cu curente așazis „transgresive” ale culturii neoliberale. Idila acestuia cu promovarea individuală a pătruns și în lumea celebrităților de pe rețelele sociale, care confundă și ele feminismul cu ascensiunea personală. În acea lume, „feminismul” riscă să devină un hashtag la modă și un motor de autopromovare, folosit nu ca să le elibereze pe cele multe, ci ca să le avanseze pe cele puține.

Așadar, feminismul liberal, în general, îi oferă neoliberalismului alibiul perfect. Ascunzând politicile regresive sub o aură de emancipare, el le permite forțelor care susțin capitalul global să se prezinte ca „progresiste”. În alianță cu industria financiară globală din Statele Unite și apărând islamofobia din Europa, acesta este feminismul celor care dețin puterea: al corporatistelor care predică doctrina *lean in*, al femocratelor care promovează ajustările structurale și microcreditele în Sudul Global și al politicianelor de carieră care primesc onorarii cu șase cifre pentru discursuri pe Wall Street.

Răspunsul nostru la feminismul *lean in* este feminismul *kick back*, adică feminismul care ripostează. Nu ne interesează să spargem plafonul de sticlă cât timp marea majoritate dintre noi rămâne să strângă cioburile. Departe de noi gândul de a admira femeile CEO din birourile lor cu vedere panoramică. Noi vrem să ne descotorosim de toți CEO și de toate birourile cu vedere panoramică.

Teza 3: Avem nevoie de un feminism anticapitalist – un feminism al celor 99%.

Feminismul pe care ni-l imaginăm noi înțelege că trebuie să răspundă la o criză de dimensiuni epocale: o calitate a vieții în cădere liberă și un dezastru ecologic iminent; războaie cumplite și

deposedări tot mai numeroase; o migrație în masă căreia i se răspunde cu sârmă ghimpată; un rasism și o xenofobie tot mai generalizate; și o revocare a unor drepturi câștigate cu greu, atât sociale, cât și politice.

Aspirația noastră e să ținem piept acestor provocări. Ferindu-ne de jumătăți de măsură, feminismul pe care îl avem în minte își propune să smulgă rădăcinile capitaliste ale barbariei metatative. Refuzând să sacrifice binele celor multe pentru a proteja libertatea celor puține, el vine să apere nevoile și drepturile majorității, ale femeilor sărace și din clasa muncitoare, ale femeilor rasializate și migrante, ale femeilor queer, trans și cu dizabilități, ale femeilor încurajate să se vadă ca făcând parte din „clasa de mijloc” în timp ce capitalul le exploatează. Și asta nu e totul. Acest feminism nu se limitează la „problemele femeilor” așa cum sunt ele definite în mod tradițional. Luptând de partea tuturor celor exploatați, dominați și asupriți, el urmărește să devină un izvor de speranță pentru întreaga umanitate. De aceea îl numim „feminismul celor 99%”.

Inspirat de noul val de greve ale femeilor, feminismul celor 99% ia naștere la intersecția dintre experiența practică și reflecția teoretică. Pe măsură ce neoliberalismul remodelează sub ochii noștri asuprirea pe criterii de gen, observăm că femeile și persoanele care nu se conformează niciunui gen pot transforma în realitate drepturile pe care le au pe hârtie sau pe care trebuie să le obțină prin schimbarea sistemului social care le subminează. Legalizarea avortului nu e suficientă în sine pentru femeile sărace și din clasa muncitoare care nu au nici mijloacele necesare să plătească intervenția, nici acces la clinicile care o oferă. Așadar, dreptatea reproductivă presupune servicii medicale gratuite, universale și nonprofit, precum și sfârșitul practicilor rasiste și eugenice din medicină. De asemenea, pentru femeile sărace și din clasa muncitoare, egalitatea salarială nu poate însemna decât egalitate în sărăcie, atâta vreme cât nu există locuri de muncă bine plătite,

drepturi substanțiale ale oamenilor muncii, a căror încălcare să poată fi pedepsită în instanță, și un nou mod de organizare a muncii domestice și de îngrijire. Astfel, scoaterea în afara legii a violenței de gen se dovedește o farsă nemiloasă dacă închide ochii la sexismul și rasismul structurale din justiție, ignorând actele de violență ale poliției, încarcerarea în masă, amenințările cu deportarea, intervențiile militare, violul și hărțuirea sexuală de la locul de muncă. Și, nu în ultimul rând, emanciparea legală rămâne doar o formă fără fond dacă nu este dublată de servicii publice, locuințe sociale și fonduri care să le permită femeilor să iasă din situații de violență domestică și la locul de muncă.

În aceste feluri, și nu numai, feminismul celor 99% urmează o transformare socială profundă, cu implicații numeroase. Acesta este, pe scurt, motivul pentru care feminismul celor 99% nu poate fi o mișcare separatistă. Trebuie, în schimb, să ne unim forțele cu orice mișcare care luptă de partea celor 99%, fie pentru dreptate ecologică, o educație gratuită de calitate, servicii publice generoase, locuințe pe care să ni le putem permite, drepturile oamenilor muncii, servicii medicale universale și gratuite sau o lume fără rasism și războaie. Doar aliindu-ne cu astfel de mișcări putem dobândi forța și viziunea necesare pentru a distruge relațiile sociale și instituțiile care ne asupresc.

Feminismul celor 99% se alătură luptei de clasă și luptei împotriva rasismului instituționalizat, aducând în prim-plan problemele tuturor femeilor din clasa muncitoare, fie ele rasializate, migrante sau albe, cis, trans sau în afara oricărui gen, casnice sau lucrătoare sexuale, plătite cu ora, cu săptămâna, cu luna, sau deloc, șomere sau precare, tinere sau bătrâne. Devotat internaționalismului, el se opune ferm imperialismului și războiului. *Feminismul celor 99% nu este doar antineoliberal, ci și anticapitalist.*

Teza 4: Trecem printr-o criză a întregii societăți – iar cauza ei este capitalismul.

Pentru majoritatea observatorilor, perioada 2007 – 2008 a marcat începutul celei mai grave crize financiare de la cea din anii 1930. Deși corect, într-un anume sens, acest mod de a înțelege criza actuală este prea limitat. Trecem printr-o *criză a întregii societăți*. Aceasta nu se limitează la domeniul financiar, ci este, în același timp, o criză a economiei, a ecologiei, a politicii și a „îngrijirii”. Este criza generală a unui întreg tip de organizare socială, deci, în esență, o criză a capitalismului – și mai ales a formei de capitalism extrem de rapace în care trăim astăzi: globalizator, financiarizat, neoliberal.

Capitalismul generează periodic astfel de crize – ceea ce nu e deloc întâmplător. El se hrănește din exploatarea muncii salariate, dar, în același timp, parazitează natura, bunurile publice și munca neplătită care reproduce oamenii și comunitățile. Aflat într-o goană neabătută după profit nelimitat, capitalul reușește să câștige teren folosindu-se de toate acestea fără a plăti pentru regenerarea lor (cu excepția cazurilor în care este forțat să o facă). Înclinat, prin însăși natura sa, să distrugă natura, să se folosească de puterile instituțiilor și să dispună de munca neplătită de îngrijire, el reușește, astfel, să submineze permanent condițiile pe care se bazează însăși supraviețuirea lui, aceleași de care depindem și noi, ceilalți. Crizele sunt așadar înscrise în codul său genetic.

Criza actuală a capitalismului este deosebit de gravă. Patru decenii de neoliberalism au dus la scăderea salariilor, șubrețirea drepturilor oamenilor muncii, distrugerea mediului înconjurător și acapararea resurselor disponibile pentru susținerea familiilor și comunităților – și toate acestea în timp ce tentaculele industriei financiare au cuprins întreaga structură a societății. Nici nu e de mirare așadar că mase de oameni din întreaga lume spun acum

„Basta.”³. Dispuse să gândească în afara tiparelor, ele resping partidele politice tradiționale și logica neoliberală a „concuranței pe piața liberă”, a „bunăstării care picură de sus în jos”, a „flexibilității pieței muncii” și a „datoriilor nesustenabile”, a căror consecință este un gol tot mai mare de leadership și organizare – și un sentiment tot mai pronunțat că ceva trebuie să se schimbe.

Feminismul celor 99% este una dintre forțele sociale care s-au aventurat în această fisură. Dar terenul acesta nu-l controlăm noi, ci împărțim spațiul cu mulți alții, unii de rea-credință. Mișcări ariviste de dreapta din toată lumea promet o viață mai bună pentru familiile care au etnia, naționalitatea și religia „corespunzătoare”, reducând imigrația și restricționând drepturile femeilor, ale persoanelor de culoare și ale membrilor comunității LGBTQ+. Între timp, de partea cealaltă, curente dominante ale „rezistenței progresiste” promovează interese la fel de odioase. În încercarea lor de a restaura un statu-quo depășit, acești partizani ai industriei financiare globale speră să le convingă pe feministe, pe activiștii antirasiști și pe ecologiști să își unească forțele cu „protectorii” lor liberali și să renunțe la proiectele egalitariste mai ambițioase care au ca obiectiv schimbarea societății. Însă feminismul celor 99% refuză această invitație. Respingând nu numai populismul reacționar, dar și pe neoliberalii progresiști care i se opun, *scopul nostru este să arătăm și să înfruntăm fără ocolișuri adevărata cauză a crizei și a suferinței, și anume capitalismul.*

Cu alte cuvinte, pentru noi, criza nu este doar o perioadă de suferință, și cu atât mai puțin o perioadă de scădere a profitului. Esențial este să o vedem ca pe un moment de deșteptare politică și un prilej de transformare a societății. În vremuri de criză, mase uriașe de oameni încetează să îi mai susțină pe cei aflați la putere. Respingând modurile tradiționale de a face politică, ele încep să caute noi idei, structuri de organizare și alianțe. În astfel de situații,

³ „Ajunge!” (în spaniolă în original).

întrebările arzătoare sunt: cine va dirija procesul de transformare a societății, în interesul cui și în ce scop?

Acest tip de proces, prin care crizele generalizate duc la reorganizarea societății, a avut loc de mai multe ori de-a lungul istoriei moderne – și, de cele mai multe ori, în folosul capitalului. Încercând să restabilească profitabilitatea, promotorii săi au reinventat capitalismul de fiecare dată – reconfigurând nu doar economia oficială, ci și politica, reproducerea socială și relația pe care o avem cu natura nonumană. Astfel, au reorganizat nu doar exploatarea de clasă, ci și asupra pe criterii de gen și de rasă, adeseori însușindu-și energiile revoltelor (inclusiv energiile feministe) pentru a susține proiecte care sunt, într-o măsură covârșitoare, în avantajul celor 1%.

Oare la fel se va întâmpla și de data asta? Istoria ne învață că celor 1% nu le-a păsat niciodată de interesele societății sau ale majorității. Dar, astăzi, pericolul pe care îl reprezintă ei este deosebit de mare. În goana lor tenace după profituri imediate, ei nu își dau seama nici de profunzimea crizei, nici de pericolul pe care îl reprezintă ea pentru sănătatea pe termen lung a sistemului capitalist însuși, ci preferă să foreze după petrol în loc să asigure precondițiile ecologice ale propriilor profituri!

Ca urmare, criza cu care ne confruntăm periclitează *viața pe care o știm*. Lupta pentru rezolvarea crizei ne pune în fața unor probleme fundamentale de organizare socială: Care este granița dintre economie și societate, societate și natură, producție și reproducere, muncă și familie? Cum folosim surplusul social pe care îl producem în comun? Și cine decide în aceste privințe? Vor reuși cei care fac profituri să transforme contradicțiile sociale ale capitalismului în noi prilejuri de a acumula averi personale? Vor coopta ramuri importante ale mișcării feministe chiar în timp ce reorganizează ierarhia de gen? Sau o revoltă la scară largă împotriva capitalului va fi, în sfârșit, „actul prin care rasa umană trage semnalul de alarmă care oprește trenul [scăpat de sub control]

în care se află.”⁴ Și, dacă da, vor fi feministele în fruntea acestei revolte?

Dacă vom avea și noi ceva de spus în această privință, răspunsul la această ultimă întrebare va fi, cu siguranță, „da”.

Teza 5: Asuprirea pe criterii de gen în societățile capitaliste se datorează faptului că reproducerea socială este subordonată producției orientate spre profit. Noi urmărim să îndreptăm acest lucru.

Majoritatea dintre noi știm că societățile capitaliste sunt, prin definiție, societăți organizate în clase, care permit unei mici minorități să acumuleze profituri personale exploatând categoria mult mai numeroasă a celor nevoiți să muncească pentru a trăi. Un lucru mai puțin înțeles este că *societățile capitaliste sunt de asemenea, prin definiție, izvoare de asupraire pe criterii de gen*. Departe de a fi accidental, sexismul se află în însăși structura acestora.

Cu siguranță nu capitalismul a inventat subordonarea femeilor. Aceasta a existat sub diferite forme în toate societățile organizate în clase. Dar capitalismul a consacrat noi forme de sexism, care se disting prin „modernitate” și sunt susținute de noi structuri instituționale. *Contribuția sa cea mai importantă a fost să separe procesul prin care se fac oamenii de cel prin care se face profit, să îl atribuie pe primul femeilor și să îl subordoneze celui de-al doilea*. Astfel, capitalismul a reușit, în același timp, să reinventeze asuprairea femeilor și să întoarcă lumea cu susul în jos.

Anomalia acestei situații devine evidentă atunci când ne amintim cât de importantă și de complexă este munca necesară pentru a face oameni. Aceasta nu se limitează la a crea și a susține viața în

⁴ Parafrază după Walter Benjamin. W. Benjamin: *Selected Writings, 1938-1940*, ed. Marcus Bullock and Michael W. Jennings (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), 402 (n. coord.)

sens biologic, ci include a crea și a întreține totodată capacitatea noastră de a munci – sau ceea ce Marx numea „forța de muncă”. Ceea ce înseamnă să facem oameni care să aibă atitudinile, înclinațiile, valorile, resursele, competențele și abilitățile „corespunzătoare”. Astfel, munca necesară pentru a face oameni asigură câteva precondiții fundamentale – materiale, sociale, culturale – pentru societatea umană, în general, și pentru producția capitalistă, în particular. În lipsa acestei munci, nici viața, nici forța de muncă nu se pot întrupa în ființe umane.

Numim această vastă structură de activitate vitală „reproducere socială”.

În societățile capitaliste, rolul esențial al reproducerii sociale este ascuns și negat. Departate de a fi prețuită la justa ei valoare, munca prin care se fac oamenii este tratată ca un simplu instrument în slujba profitului. Capitalul evită pe cât posibil să plătească această muncă, pornind de la premisa că banii sunt cel mai important lucru și împingându-i, astfel, pe cei care se ocupă de reproducerea socială pe o poziție de subordonare – nu doar față de deținătorii de capital, ci și față de salariații privilegiați care le pot pasa altora responsabilitățile din acest sector.

Acești „alții” sunt, în principal, femeii. Pentru că, în societatea capitalistă, organizarea reproducerii sociale se face în funcție de *gen*: ea se bazează pe *roluri de gen* și întărește *asuprirea pe criterii de gen*. Ca urmare, reproducerea socială este o temă feministă, care se întrepătrunde însă la fiecare pas cu falile produse de clasă, rasă, sexualitate și naționalitate. Un feminism care își dorește să rezolve criza actuală trebuie să privească reproducerea socială dintr-o perspectivă care să cuprindă și să facă legătura între toate aceste axe ale dominației.

Societățile capitaliste au instituit întotdeauna diviziunea pe criterii de rasă a muncii reproductive. Prin sclavie sau colonialism, apartheid sau neoimperialism, capitalismul a obligat femeii rasializate să facă această muncă gratis – sau aproape – în locul

„surorilor” lor albe sau din etnia majoritară. Fiind obligate să se îngrijească de copiii și de gospodăriile stăpânelor sau angajatoarelor lor, acestora le-a fost din ce în ce mai greu să se ocupe de propriile familii. Din punct de vedere istoric, societățile capitaliste au încercat totodată să pună munca reproductivă a femeilor în slujba binarității de gen și a heteronormativității. Ele au încurajat mamele, învățătoarele și doctorițele, printre altele, să formeze copiii exclusiv ca fete și băieți cis și heterosexuali. La fel, statele moderne au încercat, și ele, adeseori să pună munca prin care se fac oamenii în slujba unor proiecte naționaliste și imperialiste. Stimulând nașterea de oameni „cum trebuie” și descurajând-o pe cea a oamenilor „greșiți”, ele au dezvoltat politici educaționale și familiale cu scopul de a produce nu doar „oameni”, ci (de exemplu) „nemți”, „italieni” sau „americani”, cărora să li se poată cere să se sacrifice pentru națiune la nevoie. Nu în ultimul rând, caracterul clasist al reproducerii sociale este fundamental. De la mamele și școlile clasei muncitoare se pretinde să își pregătească copiii pentru o viață de „muncitori” adecvați: supuși, respectuoși cu șefii, dresați să își știe „locul” și să tolereze exploatarea. Astfel de presiuni nu au funcționat niciodată pe deplin, dând uneori chiar rateuri spectaculoase. Iar unele și-au pierdut forța de altădată. Dar reproducerea socială are legături adânci cu dominația – și cu lupta împotriva acesteia.

Odată ce înțelegem importanța majoră a reproducerii sociale în societatea capitalistă, nu mai putem privi clasa ca până acum. Contrar definițiilor tradiționale, în societatea capitalistă, clasa înseamnă nu doar relațiile care exploatează direct „forța de muncă”, ci și relațiile care o produc și o regenerează. Iar clasa muncitoare globală nu constă exclusiv în cei care prestează o muncă plătită în fabrici și în mine. La fel de importanți sunt și cei care muncesc la câmp și în gospodării; în birouri, hoteluri și restaurante; în spitale, grădinițe și școli; în sectorul public și în societatea civilă; precariatul, șomerii și oamenii care nu sunt plătiți pentru munca lor. Departe de a se limita

la bărbați albi heterosexuali, după chipul și asemănarea cărora este încă prea des descrisă, majoritatea clasei muncitoare globale este reprezentată de migranți, persoane rasializate, femei – atât cis, cât și trans –, precum și oameni cu abilități diferite, ale căror nevoi și dorințe capitalismul le neagă sau le răstălmăcește.

Acest punct de vedere lărgște perspectiva noastră asupra luptei de clasă, care nu mai vizează exclusiv câștigurile economice la locul de muncă, cum ar fi contractele de muncă cinstite sau salariul minim, ci are în vedere multe alte sectoare ale societății, și nu doar prin intermediul sindicatelor sau al organizațiilor oficiale ale muncitorilor. Pentru noi, ideea de bază, și cheia în care trebuie înțeles contextul actual, este că *lupta de clasă cuprinde și luptele de pe terenul reproducerii sociale*: pentru servicii de sănătate și educație gratuită universale, pentru dreptate ecologică și acces la energie verde, pentru locuire și transport public. În centrul acesteia se află deopotrivă luptele politice pentru emanciparea femeii și împotriva rasismului și a xenofobiei, a războaielor și a colonialismului.

Astfel de conflicte au existat mereu în societățile capitaliste, care depind de munca reproductivă, dar îi neagă valoarea. Însă luptele de pe terenul reproducerii sociale sunt și mai aprige astăzi. Militând pentru tot mai multe ore de muncă salariată pe cap de gospodărie și mai puțină susținere din partea statului pentru asistență socială, neoliberalismul reușește să aducă familiile, comunitățile și (mai ales) femeile în pragul colapsului. În aceste condiții de expropriere universală, luptele de pe terenul reproducerii sociale ajung în centrul atenției. Acestea sunt acum vârful de lance al proiectelor care au potențialul să transforme societatea din temelii.

Teza 6: Violența de gen ia multe forme, și toate au legătura cu relațiile sociale capitaliste. Noi ne propunem să le combatem pe toate.

Cercetătorii estimează că, la nivel global, mai mult de una din trei femei au fost expuse la o formă sau alta de violență de gen de-a lungul vieții. Mulți dintre cei care comit astfel de acte sunt partenerii intimi, responsabili în cazul unui procent incredibil de 38% dintre femeile ucise. Violența partenerilor intimi poate fi fizică, emoțională, sexuală sau toate la un loc și este prezentă în întreaga societate capitalistă – la toate popoarele, în toate clasele, la toate rasele și în toate grupurile etnice. *Departamentul de Poliție din New York* afirmă că violența de gen este în creștere și este în continuare una dintre cauzele principale de deces. *Departamentul de Poliție din New York* afirmă că violența de gen își are rădăcinile în structura instituțională de bază a societății capitaliste.

Violența de gen la care asistăm astăzi reflectă dinamica contradictorie a vieții personale și de familie în societatea capitalistă. Iar sursa acesteia este separarea, caracteristică acestui sistem, a procesului prin care se fac oamenii de cel prin care se face profitul, dintre familie și „muncă”. O schimbare-cheie în această privință a avut loc odată cu trecerea de la gospodăriile extinse, predominante în trecut, care erau formate din persoane înrudite – și în care bărbații în vârstă aveau putere de viață și de moarte asupra celorlalți – la familia nucleară, restrânsă și heterosexuală, din modernitatea capitalistă, care îi investește cu mai puțină putere pe bărbații „mai mici” din fruntea unor gospodării mai reduse. Odată cu această trecere, caracterul violenței de gen între rude a suferit o schimbare fundamentală. Un fenomen, recunoscut înainte ca politic, a devenit „privat”: mai puțin formal și mai „psihologizat”, mai puțin „rațional” și *controlat*. Alimentată adeseori de alcool, rușine și frica de a-și pierde poziția dominantă, acest tip de violență de gen poate fi observată în toate perioadele dezvoltării capitaliste. Cu toate acestea, ea devine mult mai virulentă și mai generalizată în vremuri

de criză. În astfel de perioade, când frica de pierdere a statutului social, precum și precaritatea economică și incertitudinea politică se profilează amenințător la orizont, și ierarhia de gen pare să se clatine. Unii bărbați încep să perceapă femeile ca fiind „scăpate de sub control”, iar societatea modernă, cu noile libertăți sexuale și fluiditatea genurilor, pare „scrântită”. Soțiile și iubitele lor sunt „obraznice”, casele le sunt „în dezordine” și copiii „sălbatici”. Șefii nu îi mai slăbesc, colegilor li se fac favoruri pe nedrept, iar locurile de muncă le sunt în pericol. Priceperea sexuală și puterea de seducție le sunt puse sub semnul întrebării. Simțindu-și masculinitatea amenințată, bărbații explodează.

Dar nu orice violență de gen din societatea capitalistă ia această formă aparent „privată”, „irațională”. În alte cazuri, ea este cât se poate de „rațională”: dovadă hărțuirea sexuală folosită ca tehnică de control. Printre exemple se numără utilizarea violării femeilor înrobite sau colonizate pentru a teroriza comunitățile de culoare și a le supune și mai mult; violarea repetată a femeilor de către proxeneți și traficanți pentru a le „roda”; și violarea în masă a femeilor „dușmane” ca armă de război. La fel de folosite sunt și violul și hărțuirea sexuală la locul de muncă, în școli sau în spitale. În aceste cazuri, atacatorii sunt șefii și supraveghetorii, profesorii și antrenorii, polițiștii și paznicii din închisori, doctorii și psihologii, proprietarii de locuințe închiriate și cadrele militare – și toți au o putere instituționalizată asupra victimelor lor. Ei *au posibilitatea de a solicita* servicii sexuale, așa că unii o și fac. În aceste situații, principala cauză este vulnerabilitatea economică, profesională, politică și rasială a femeilor: dependența noastră de salariu, de recomandări, de bunăvoința angajatorului sau a șefului de echipă de a nu cere dovada statutului de imigrant legal. Această violență devine posibilă datorită existenței unui sistem de putere ierarhică ce îmbină genul, rasa și clasa. Astfel, sistemul este consolidat și normalizat.

De fapt, aceste două forme de violență de gen – una privată, cealaltă publică – nu sunt chiar așa de diferite, la urma urmelor.

Există și situații mixte, ca în cazul subculturii adolescenților, a frățiilor și a echipelor sportive, în care bărbații tineri adoptă metodele misoginiei instituționalizate și intră în competiție pentru statut social și dreptul de a se umfla în pene abuzând femeile. În plus, unele forme de violență de gen publică și privată formează un cerc vicios, prin care se consolidează reciproc. Capitalismul atribuie munca reproductivă într-o măsură covârșitoare femeilor, restricționându-ne, astfel, capacitatea de a participa din plin, de pe picior de egalitate, la „munca de producție”, ceea ce înseamnă că majoritatea ajungem în locuri de muncă fără perspective, care nu sunt suficient de bine plătite pentru a întreține o familie. Ceea ce ne afectează viața „personală”, opțiunile de a ieși din relații nesatisfăcătoare fiind, astfel, mai limitate. Cel mai mult de câștigat de pe urma acestei situații are, fără doar și poate, capitalul. Dar, pentru femei, principala ei consecință este un dublu abuz – mai întâi, din partea apropiaților, fie ei rude sau parteneri intimi, și, în al doilea rând, din partea celor care susțin și impun capitalul.

Reacțiile feministe convenționale la adresa violenței de gen sunt de înțeles, dar totuși inadecvate. Cel mai frecvent se cer criminalizarea și pedepsirea ei. Acest „feminism carceral”, cum a fost botezat, ia de bun tocmai aspectul care trebuie pus sub semnul întrebării: ipoteza greșită că legile, poliția și tribunalele au suficientă autonomie față de structura de putere capitalistă pentru a se împotrivi puternicei ei tendințe de a genera violență de gen. În realitate, justiția vizează într-o măsură disproporționată bărbații de culoare săraci și din clasa muncitoare, inclusiv migranții, în timp ce gulerele albe le permite să violeze și să snopească în bătaie după bunul plac; iar ponoasele le trag tot femeile, care trebuie să se deplaseze pe distanțe mari pentru a-și vizita fiii și soții încarcerați, să își întrețină singure familiile și să sufere repercusiunile legale și birocratice ale încarcerării. De asemenea, campaniile împotriva traficului de persoane și legile împotriva „sclaviei sexuale” sunt folosite adeseori pentru a deporta migrantele, în timp ce violatorii lor și profitorii rămân în libertate. În același timp,

soluția încarcerării nu ia în seamă cât de important este pentru supraviețuire să aibă posibilitatea de a ieși din situațiile care le pun în pericol. Legile care incriminează violul conjugal și abuzul sexual la locul de muncă nu ajută deloc femeile care nu au unde să se refugieze și nici mijloacele necesare. În astfel de condiții, feministele care au măcar o fărâmbă de sensibilitate la problemele de clasă și rasă nu au cum să susțină soluția încarcerării la violența de gen.

La fel de inadecvate sunt și „soluțiile bazate pe mecanismele pieței”, pe care le promovează femocratele. De la înălțimea pozițiilor lor în instituții financiare globale, aceste progresiste neoliberale propun ca nenorocitele lor surori din Sudul Global să fie protejate de violență împrumutându-li-se mici sume de bani pentru a-și deschide o afacere. Dovezile că microîmprumuturile chiar reduc violența domestică sau promovează independența femeilor de bărbați sunt, în cel mai bun caz, sporadice. Dar una dintre consecințe este cât se poate de evidentă: *microîmprumuturile cresc dependența femeilor de creditori*. Strângând lațul datoriilor în jurul gâtului femeilor sărace și din clasa muncitoare, această abordare a violenței de gen nu face decât să genereze violență, la rândul ei.

Când vine vorba de violența de gen, feminismul celor 99% respinge atât soluțiile carcerale, cât și pe cele femocratice. Știm că, în capitalism, violența de gen nu reprezintă o perturbare a ordinii firești a lucrurilor, ci o condiție sistemică. Adânc înrădăcinată în ordinea socială, ea nu poate fi nici înțeleasă, nici corectată despărțind-o de contextul mai larg al violenței capitaliste: violența biopolitică a legilor care îngădesc libertatea reproductivă; violența economică a pieței, a băncilor, a proprietarilor de locuințe închiriate și a creditorilor hrăpăreți; violența de stat a poliției, a tribunalelor și a gardienilor din închisori; violența transnațională a agenților de frontieră, a regimurilor migrației și a armatelor imperiale; violența simbolică a culturii de masă, care ne colonizează mințile, ne deformează corpurile și ne reduce la tăcere; acea violență ecologică „lentă” care ne macină comunitățile și habitatele.

Aceste dinamici – de altfel, endemice în capitalism – au luat proporții semnificative în actuala perioadă de criză. În numele „responsabilității individuale”, politicile neoliberale au dus la tăierea fondurilor publice pentru asistența socială. În anumite cazuri, au supus serviciile publice principiilor pieței, transformându-le în surse directe de profit; în altele, le-au deviat către familii, forțându-le pe acestea – și mai ales pe femei – să ducă în cârcă întreaga povară a îngrijirii. Ca urmare, violența de gen a fost încurajată și mai mult.

În Statele Unite, prăbușirea pieței ipotecare a afectat în proporție covârșitoare femeile de culoare, care au suferit cele mai multe evacuări și în cazul cărora exista o mai mare probabilitate de a fi obligate să aleagă între a dormi pe străzi sau a rămâne în relații abuzive. În Marea Britanie, guvernarea a reacționat la colapsul financiar tăind din bugetul pentru servicii publice – în primul și în primul rând, fondurile alocate adăposturilor pentru victimele violenței domestice. În Caraibe, creșterea prețurilor la hrană și combustibil a coincis cu tăierea fondurilor publice pentru servicii sociale, ceea ce a dus la intensificarea violenței de gen. Aceste mișcări au fost însoțite de proliferarea unei propagande disciplinare, cu scop uniformizator. Admonestările repetate adresate femeilor, îndemnate să fie soții „ascultătoare” sau să facă mai mulți copii, se transformă mult prea ușor în justificări ale violenței împotriva celor care nu se conformează rolurilor și identităților normative de gen.

În plus, în ziua de azi, legislația care subminează sindicatele a exacerbât violența din sectoarele economice care se sprijină, în principal, pe femei. În zonele industriale libere pentru export, așa cum sunt, de exemplu, cele trei mii de *maquiladoras* în Mexic, violența de gen este folosită la scară largă ca instrument de disciplinare a muncitoarelor. Șefii și managerii din fabrici se folosesc de violuri, abuzuri verbale și percheziții corporale umilitoare în serie pentru a crește productivitatea și a descuraja sindicalizarea. Odată împământenite în aceste zone libere, e doar o chestiune de timp

până când aceste practici se vor generaliza, pătrunzând în întreaga societate – inclusiv în familiile din clasa muncitoare.

Așadar, în societățile capitaliste, violența de gen nu este o structură independentă. Dimpotrivă, ea are rădăcini adânci în ordinea socială care împletește subordonarea femeilor cu organizarea muncii pe criterii de gen și dinamica acumulării de capital. Văzută astfel, nu e de mirare că mișcarea #MeToo a început ca un protest împotriva abuzurilor de la locul de muncă, nici că prima declarație de solidaritate cu femeile din industria spectacolului a venit din partea imigrantelor care lucrau în fermele din California: acestea au recunoscut imediat în Harvey Weinstein nu doar un simplu agresor, ci și un șef puternic, care putea să dicteze cui i se va permite să muncească la Hollywood și cui nu.

Violența, sub toate formele ei, este parte integrantă din felul în care funcționează societatea capitalistă – pentru că doar printr-un amestec de constrângere directă și consimțământ construit artificial sistemul se poate menține, chiar și atunci când este favorizat și de alte circumstanțe. O formă de violență nu poate fi oprită fără a le opri și pe celelalte. Feminismul celor 99% își propune să le elimine pe toate și să lege lupta împotriva violenței de gen de lupta împotriva tuturor formelor de violență din societatea capitalistă – și împotriva sistemului social de la baza lor.

Teza 7: Capitalismul se străduiește să reglementeze sexualitatea. Noi vrem să o eliberăm.

La prima vedere, luptele sexuale din ziua de azi ne pun în fața unei alegeri fără echivoc. Pe de o parte, avem forțele reacționarismului sexual; pe de cealaltă, pe cele ale liberalismului sexual. Reacționarii urmăresc să scoată în afara legii practicile sexuale despre care ei pretind că încalcă valorile familiale tradiționale sau legea divină. Fiind hotărâți să susțină aceste principii chipurile eterne,

aceștia ar vrea să arunce cu pietre în „soții adulteri”, să ciomăgească lesbienele sau să supună homosexualii la „terapii de conversie”. Liberalii, dimpotrivă, luptă pentru drepturile legale ale disidenților sexuali și ale minorităților sexuale. Susținând recunoașterea de către stat a unor relații care odinioară erau tabu și a unor identități disprețuite, aceștia promovează „drepturi egale la căsătorie” și accesul LGBTQ+ în rândurile armatei. Acolo unde primii încearcă să reabiliteze arhaisme regresive – patriarhatul, homofobia, represiunea sexuală –, ceilalți reprezintă modernitatea – libertatea individuală, libertatea de exprimare și diversitatea sexuală. O alegere cât se poate de simplă, nu-i așa?

Însă, în realitate, nici unii, nici ceilalți nu sunt ceea ce par. Pe de o parte, autoritarismul sexual pe care îl întâlnim astăzi nu e deloc arhaic. Cu toate că e prezentat ca trăgându-se din porunci divine eterne sau din obiceiuri străvechi, prohibițiile pe care încearcă să le instituie sunt, de fapt, „neotraditionale”: reacții la dezvoltarea capitalistă la fel de moderne ca fenomenele cărora li se opun. Similar, drepturile sexuale promise de adversarii liberali sunt concepute în termeni care presupun forme capitaliste de modernitate; departe de a permite o eliberare reală, acestea sunt normalizatoare, etatiste și în spiritul societății de consum.

Pentru a vedea de ce stau lucrurile așa e nevoie doar să ne gândim la genealogia acestei rivalități. Societățile capitaliste s-au străduit întotdeauna să reglementeze sexualitatea, dar prin mijloace și metode diferite de-a lungul istoriei. La începuturile sistemului, înainte ca relațiile capitaliste să pătrundă în toate sectoarele, sarcina autorităților preexistente (în principal, bisericile și comunitățile) era de a stabili și a impune normele care făceau diferența între relațiile sexuale acceptabile și cele păcătoase. Mai târziu, pe măsură ce a continuat să remodeleze întreaga societate, capitalismul a dezvoltat norme și metode de reglementare noi, burgheze – inclusiv binaritatea de gen și heteronormativitatea sprijinite de stat. Fără să se limiteze la metropola capitalistă sau la clasele burgheze,

aceste norme „moderne” de gen și sexualitate s-au răspândit peste tot, inclusiv prin intermediul colonialismului și al culturii de masă, fiind impuse la scară largă de puterea de stat represivă și administrativă, inclusiv prin criteriile de acces la asistență socială bazate pe familie. Dar aceste norme nu au rămas necontestate. Dimpotrivă, ele au intrat în conflict nu doar cu regimurile sexuale mai vechi, dar și cu încă recente aspirații la libertate sexuală, care și-au găsit manifestarea, mai ales în orașe, în subculturile gay și lesbiene și în enclavile avangardiste.

Progresele ulterioare au restructurat această configurație. În urma schimbărilor din anii 1960, curentul burghez s-a domolit, în timp ce mișcarea eliberatoare a depășit granițele subculturilor care i-au dat naștere și a devenit *mainstream*. Ca urmare, facțiunile dominante din aceste două curente s-au apropiat tot mai mult și au pus bazele unui nou proiect: *normalizarea unor forme de sex considerate cândva tabu într-o zonă extinsă de reglementare statală și sub o formă favorabilă capitalului, care încurajează individualismul, viața domestică și consumul.*

În spatele acestei noi configurații se găsește o schimbare profundă a naturii capitalismului. Tot mai financiarizat, globalizat și „defamilializat”, capitalul nu se mai opune cu înverșunare structurilor sexuale/de gen queer și noncis. Iar marile corporații nu mai susțin o singură formă normativă de familie sau sex; în prezent, multe dintre ele acceptă ca angajații lor să trăiască în afara unei familii heterosexuale – atâta vreme cât își fac treaba, atât la locul de muncă, cât și la cumpărături. Chiar și pe piață, disidența sexuală își găsește o nișă ca sursă de imagini publicitare, linii de produse, mărfuri lifestyle, și plăceri preambalate ispititoare. În societatea capitalistă, sexul vinde – iar neoliberalismul îl comercializează în multe variante.

Luptele care se duc astăzi pe terenul sexualității ajung în prim-plan într-o perioadă de extraordinară fluiditate de gen la populația tânără, în care mișcările queer și feministe sunt în plină

ascensiune. Este deopotrivă o perioadă de victorii semnificative pe plan legislativ, inclusiv pentru egalitatea formală de gen, drepturile LGBTQ+ și dreptul la căsătorie pentru persoane de același sex – toate garantate acum prin lege într-un număr tot mai mare de țări. Aceste victorii sunt rodul unor bătălii aprige, chiar dacă reflectă și schimbări sociale și culturale importante asociate cu neoliberalismul. Totuși, ele sunt, prin natura lor, fragile și sub o permanentă amenințare. Noile drepturi garantate prin lege nu împiedică atacurile la adresa persoanelor LGBTQ+, care sunt în continuare expuse la violență sexuală și de gen, nerecunoaștere simbolică și discriminare socială.

De fapt, capitalismul financiarizat alimentează reacții negative majore la adresa noilor libertăți sexuale. Nu e vorba „doar” de incellii care omoară femeii cu scopul de a se răzbuna pentru „furtul” sexualității feminine de la „bărbații care sunt proprietarii ei de drept”. Nu e vorba „doar” de reacționarii cu acte în regulă, care vor să „își protejeze femeile” și familiile de individualismul rapace, de vulgaritatea societății de consum și de „vicii”. Tot o reacție sunt și mișcările populiste de dreapta care se dezvoltă în ritm alert și obțin sprijinul maselor pentru că vorbesc despre probleme *reale* ale modernității capitaliste – inclusiv despre faptul că aceasta nu protejează familiile și comunitățile de ravagiile pieței. Cu toate acestea, atât forțele neotradiconaliste, cât și cele de dreapta distorsionează aceste nemulțumiri legitime pentru a alimenta tocmai tipul de opoziție pe care capitalismul o poate tolera fără probleme. Ele vorbesc despre „protecție” și dau vina pe libertățile sexuale, trecând sub tăcere însă adevăratul pericol, și anume capitalul.

Reacționarismul sexual este imaginea în oglindă a liberalismului sexual. Acesta din urmă este legat, chiar și în cele mai bune cazuri, de politici care privează marea majoritate a oamenilor de condițiile sociale și materiale necesare pentru ca aceste noi libertăți formale să devină reale – un exemplu ar fi modul în care statele care pretind că recunosc drepturile persoanelor trans refuză, în același

timp, să acopere costurile medicale ale tranziției. Liberalismul sexual este restricționat totodată de regimuri normative care urmăresc interesele statului prin normalizarea și impunerea familiei monogame, conformarea la acest standard fiind prețul pe care persoanele homosexuale trebuie să îl plătească pentru a fi acceptate. În timp ce pare să acorde valoare libertăților individuale, liberalismul sexual nu contestă condițiile structurale care alimentează homofobia și trans-fobia, printre care se numără și rolul familiei în reproducerea socială.

Chiar și în afara familiei, standardul de emancipare sexuală nu face adeseori decât să recicleze valori capitaliste. Noile culturi heterosexuale, bazate pe relații pasagere și întâlniri on-line, încurajează tinerele femei să devină „stăpâne” pe propria sexualitate, însă continuă să le evalueze în funcție de înfățișare și de așteptările bărbaților. Îndemnând la „suveranitate asupra propriei persoane”, discursul neoliberal pune presiune pe fete să le facă pe plac băieților, dând mână liberă egoismului sexual masculin într-o manieră capitalistă exemplară.

Tot așa, noile forme de „normalitate gay” presupun o *normalitate capitalistă*. Clasele de mijloc gay care au început să apară sunt definite în multe țări în funcție de tipul de consum și gradul de respectabilitate pe care le prezintă. Acceptarea acestor păături sociale nu numai că coexistă cu marginalizarea și represiunea persoanelor queer sărace și mai ales a persoanelor queer de culoare, ci este și parte din fenomenul *pinkwashing*, în cadrul căruia cei de la putere declară că îi acceptă pe homosexualii care „trăiesc și gândesc cum trebuie” pentru a-și legitima proiectele imperialiste și neocoloniale. De exemplu, agențiile de stat israeliene vorbesc despre cultura lor „pro-gay” pentru a justifica subjugarea brutală a palestinienilor „înnapoiți și homofobi”. De asemenea, unii liberali europeni își invocă „toleranța luminată” față de persoanele LGBTQ+ pentru a-și legitima ostilitatea față de musulmani, pe care îi echivalează, fără excepție, cu reacționarismul, dându-le totodată mână liberă nonmusulmanilor cu atitudini autoritariste în privința sexului.

Ca urmare, mișcările emancipatoare de azi sunt prinse între ciocan și nicovală: pe de o parte sunt cei care vor să lase femeile și persoanele LGBTQ+ la cheremul dominației religioase sau patriarhale, iar pe de alta, cei care ne lasă pradă atacurilor directe ale capitalului. Feminismul celor 99% refuză să intre în acest joc. Respingând atât cooptarea neoliberală, cât și homofobia și misoginia neotraditionaliste, ne propunem să reanimăm spiritul radical al revoltelor Stonewall care au avut loc în New York în 1969, al curentelor feministe „pro-sex”, de la Alexandra Kollontai la Gayle Rubin, și al campaniei istorice prin care comunitățile gay și lesbiene și-au arătat susținerea față de greva minerilor din 1984 din Marea Britanie. Scopul este să eliberăm sexualitatea nu numai de ideea de procreație și de formele normative ale familiei, dar și de restricțiile impuse de gen, clasă, rasă și de distorsionările cauzate de etatism și societatea de consum. Știm însă că, pentru a îndeplini acest vis, este nevoie să construim o nouă formă de societate, una necapitalistă, care să asigure bazele materiale ale emancipării sexuale, printre care sprijinirea generoasă a reproducerii sociale, care să aibă în vedere o plajă mult mai largă de familii și asocieri între persoane.

Teza 8: Capitalismul a luat naștere prin violență rasistă și colonialistă. Feminismul celor 99% se împotrivește rasismului și imperialismului.

Astăzi, ca și în alte perioade de criză acută a capitalismului, rasa a devenit o temă explozivă, de proporții uriașe și foarte contestată. Un populism de dreapta agresiv și etnonaționalist, încurajat de demagogi care pretind că susțin majoritatea nedreptățită, trece de la simple atenționări la adevărate diatribe pe tema supremației europenilor și a albilor. Guverne centriste lașe se aliniază omoloagelor lor declarat rasiste, blocând pătrunderea migranților și a refugiaților, luându-le copiii și separându-i de familii, închizându-i în lagăre sau

lăsându-i să moară înecați. Între timp, polițiști din Brazilia, Statele Unite și din alte țări continuă să scape nepedepsiți pentru uciderea persoanelor de culoare, în timp ce tribunalele le închid pe capete în penitenciare private care urmăresc doar profitul.

Multă lume e scandalizată de aceste lucruri, iar unii au încercat chiar să se împotrivescă. Activiști din Germania, Brazilia, Statele Unite și din alte țări au protestat împotriva violențelor alimentate de rasism ale poliției și a demonstrațiilor organizate de susținătorii supremației albilor. Unii dintre ei încearcă să dea un nou sens conceptului de abolire cerând oprirea încarcerărilor și desființarea ICE, agenția guvernamentală din Statele Unite care se ocupă de implementarea restricțiilor asupra imigrației. Cu toate acestea, multe grupări antirasiste se limitează la argumente de ordin moral. Altele se joacă cu focul – vezi partidele europene de stânga care se opun ele însele imigrației printr-o încercare de „cooptare” a dreptei.

Într-o astfel de situație, feministele, ca, de altfel, oricine altcineva, trebuie să aleagă pe cine susțin. Însă, din punct de vedere istoric, în privința rasei, feminismul a avut, în cel mai bun caz, poziții împărțite. Sufragetele din SUA, albe și influente, au început să formuleze critici înverșunate și vădit rasiste după Războiul Civil, când bărbații negri au primit drept de vot, iar ele nu. În aceeași perioadă, și o bună parte din secolul XX, feministe marcante din Marea Britanie au luat apărarea ocupației coloniale din India din motive „civilizatoare” formulate în termeni rasiali, susținând necesitatea „salvării femeilor de culoare de la condiția lor umilă”. Chiar și în ziua de azi, feministe de seamă din țări europene justifică politicile antimusulmane în aceiași termeni.

Legăturile istorice dintre feminism și rasism au luat și forme mai „subtile”. Chiar și atunci când nu erau explicit sau intenționat rasiste, feministele liberale și radicale defineau „sexismul” și „problemele de gen” în feluri care generalizau condiția femeilor albe din clasa de mijloc, considerând-o, în mod fals, universale. Separând

genul de rasă (și clasă), ele au acordat prioritate nevoii „femeii” de a părăsi spațiul căminului și a „merge la muncă” – de parcă noi toate am fi fost niște casnice din suburbii! După același principiu, feministe de seamă din Statele Unite au susținut că femeile de culoare pot fi feministe doar dacă dau prioritate unei imaginare sororități post- și nonrasiale, în detrimentul solidarității antirasiste cu bărbații de culoare. Abia după decenii de luptă a feministelor de culoare încep aceste opinii să fie văzute din ce în ce mai mult ca ceea ce sunt, de fapt, și să fie respinse de tot mai multe feministe, indiferent de alte loialități.

Feminismul celor 99% recunoaște deschis acest trecut rușinos și își propune să se despartă de el definitiv. Înțelegem că *nimic din ceea ce merită să se numească „emancipare a femeii” nu se poate obține într-o societate rasistă și imperialistă*. Dar înțelegem și că problema își are rădăcinile în capitalism și că rasismul și imperialismul sunt parte integrantă din acesta. Acest sistem social, care se laudă cu „munca liberă” și „contractul de salarizare”, a apărut doar în urma jafurilor comise de colonialism, a „vânătorii comerciale după pieile negre” din Africa, a recrutării lor forțate în rândurile sclavilor „Lumii Noi” și a exproprierii popoarelor indigene. Dar, departe de a se opri odată cu ascensiunea capitalismului, exproprierile pe criterii de rasă ale popoarelor înrobite sau dependente continuă să fie și în zilele noastre condiția necesară, dar ascunsă pentru exploatarea profitabilă a „muncii libere”. Distincția aceasta între „muncitorii” liberi exploatați și acei „ceilalți” dependenți și expropriați a luat diverse forme de-a lungul întregii istorii a capitalismului – în perioada sclaviei, a colonialismului, a apartheidului și a diviziunii internaționale a muncii –, estompându-se uneori. Dar în fiecare etapă, până în prezent, exproprieria popoarelor rasializate i-a permis capitalului să crească profiturile prin confiscarea resurselor naturale și umane pentru a căror regenerare și reproducere nu plătește. Din motive sistemice, capitalismul a creat mereu clase de ființe umane rasializate, ale căror trupuri și muncă sunt devalorizate și supuse

expropriării. *Un feminism care se împotrivese cu adevărat rasismului și imperialismului trebuie să fie de asemenea anticapitalist.*

Acest lucru este mai adevărat ca niciodată astăzi, când se fac din ce în ce mai multe exproprieri pe criterii de rasă. Recurgând tot mai mult la deposedarea prin îndatorare, capitalismul neoliberal actual promovează în toată lumea asuprirea pe criterii de rasă. În Sudul Global „postcolonial”, confiscarea de terenuri motivată de neplata datoriilor alungă numeroase popoare indigene și tribale de pe pământurile lor, ducând, în anumite cazuri, la suicid. În același timp, „restructurarea” datoriei publice aruncă în aer raportul dintre rata dobânzii și PIB, forțând astfel state așa-zise independente să reducă drastic cheltuielile cu serviciile publice și condamnăm generațiile viitoare de muncitori din Sud să sacrifice un procent tot mai mare din veniturile lor pentru plata datoriei către creditorii globali. Astfel, exproprierea pe criterii de rasă continuă în paralel – și se întrepătrunde – cu o creștere a exploatării stimulată de relocarea unei mari părți din producție în Sudul Global.

Dar acest tip de asuprire ia amploare și în Nordul Global. Pe măsură ce munca prost plătită și precară din domeniul serviciilor înlocuiește munca sindicalizată din industrie, salariile coboară sub nivelul minim necesar pentru un trai decent, mai ales în sectoarele în care predomină muncitorii rasializați. Aceștia sunt nu numai obligați să aibă mai multe locuri de muncă și să se împrumute în baza salariilor viitoare pentru a supraviețui, ci și ținta unor credite subprime care cresc exponențial riscul de expropriere. Și serviciile publice sunt în declin, lăsate din ce în ce mai mult în căra familiilor și a comunităților – adică, în principal, a femeilor din grupurile minoritare și a imigrantelor. De asemenea, veniturile fiscale dedicate în trecut infrastructurii publice sunt redirectionate către plata datoriilor, cu efecte dezastruoase mai ales asupra comunităților de culoare, care sunt segregate spațial și de mult timp private de fonduri publice pentru școli și spitale, locuințe și transport, aer și apă curate. La toate nivelurile și în toate regiunile,

capitalismul financiarizat atrage după sine exproprieri în masă pe criterii rasiale.

Efectele acestei scheme piramidale globale diferă și ele în funcție de gen. În prezent, milioane de femei de culoare și migrante prestează munci domestice și de îngrijire. Adeseori fără statut legal și departe de familiile lor, acestea sunt deopotrivă exploatare și expropriate. Obligate la o muncă precară și prost plătită, ele sunt private de drepturi și expuse abuzurilor de orice fel. Asuprirea lor, cu rădăcini în rețelele globale de servicii de îngrijire, creează condiții mai bune pentru femeile privilegiate, care reușesc astfel să scape de (o parte din) munca domestică și să urmeze cariere solicitante. Ce ironie așadar că unele dintre aceste femei privilegiate invocă drepturile femeilor pentru a susține campaniile politice care promovează încarcerarea bărbaților de culoare ca violatori, persecutarea migranților și a musulmanilor și le cer femeilor musulmane și de culoare să se lase asimilate de cultura dominantă!

Adevărul este că rasismul, imperialismul și etnonaționalismul sunt piloni esențiali ai misoginiei *generalizate* și ai controlului asupra corpurilor *tuturor* femeilor. Pentru că ele ne fac rău *tuturor*, noi toate ar trebui să luptăm trup și suflet împotriva lor. Dar apelurile abstracte la o sororitate globală sunt contraproductive. Luând ca certitudine ceea ce este, de fapt, obiectivul de la capătul unui proces politic, acestea creează o falsă impresie de omogenitate. Realitatea însă este că, deși toate avem de suferit de pe urma asuprii misogine din societatea capitalistă, asuprirea noastră ia forme diferite. Nefiind evidente întotdeauna, legăturile dintre aceste forme de asuprire trebuie scoase la iveală printr-un proces politic – adică, prin eforturi deliberate de a construi solidaritatea. Doar astfel, luptând în spiritul și prin intermediul diversității noastre, putem dobândi forța necesară pentru a transforma societatea.

Teza 9: Feminismul celor 99% este un feminism ecosocialist, care luptă pentru a contracara efectele distructive ale capitalismului asupra planetei.

Criza actuală a capitalismului este și o criză ecologică. Capitalismul a urmărit întotdeauna să-și mărească profiturile punând stăpânire pe resursele naturale, pe care le consideră gratuite și infinite și pe care adeseori le fură cu totul. Înclinat, prin însăși structura sa, să își însușească natura fără a lua în seamă regenerarea ei, capitalismul își destabilizează periodic propriile condiții ecologice de posibilitate – fie distrugând solul și epuizând bogățiile minerale, fie otrăvind apa și aerul.

Deși criza ecologică actuală nu este prima din istoria capitalismului, este, cu siguranță, cea mai globalizată și urgentă de până acum. Schimbările climatice care amenință astăzi planeta sunt o consecință directă a modului în care capitalul a folosit energia fosilă de-a lungul istoriei sale pentru a alimenta producția de masă în fabrici care îi este specifică. Nu „umanitatea”, în general, ci *capitalul* a extras zăcămintele de cărbune formate în sute de milioane de ani; și tot *capitalul* le-a consumat într-o clipită, fără a lua în calcul regenerarea lor sau impactul poluării și al emisiilor de gaze cu efect de seră. Tranzițiile ulterioare, mai întâi de la cărbune la petrol și apoi la fracturare hidraulică și gaze naturale, n-au făcut decât să accelereze emisiile de carbon, pasând „externalitățile”, în mod disproporționat comunităților sărace, adeseori de culoare, din Nordul și Sudul Global.

Dacă criza ecologică actuală are legătură directă cu capitalismul, aceasta reproduce și agravează și asupra femeilor. Femeile se găsesc în linia întâi a crizei ecologice actuale, reprezentând 80% din populația care se refugiază din motive climatice. În Sudul Global, ele reprezintă marea majoritate a forței de muncă din mediul rural, fiind, în același timp, responsabile de cea mai mare parte din

munca de reproducere socială. Dat fiind rolul-cheie al acestora de a asigura hrană, îmbrăcăminte și adăpost pentru familiile lor, femeile joacă un rol important în încercările de a rezista la secetă, poluare și supraexploatarea pământurilor. În mod similar, femeile de culoare sărace din Nordul Global sunt și ele extrem de vulnerabile. Fiind victime ale rasismului ecologic, ele reprezintă coloana vertebrală a comunităților afectate de inundații și intoxicațiile cu plumb.

Femeile se află, de asemenea, în avangarda luptelor împotriva catastrofei ecologice care ia amploare. Acum câteva decenii, în Statele Unite, grupul militant Women Strike for Peace a manifestat împotriva armelor atomice răspunzătoare pentru depunerile de stronțiu 90 din oasele noastre. Astăzi, femeile conduc lupta dusă de Water Protectors împotriva conductei petroliere Dakota Access din Statele Unite. Tot lor li se datorează și victoria organizației Máxima Acuña din Peru împotriva gigantului minier american Newmont. În India de Nord, femeile garhwali luptă împotriva construirii a trei hidrocentrale. În toată lumea, femeile duc nenumărate lupte împotriva privatizării apei și a semințelor și pentru prezervarea biodiversității și o agricultură sustenabilă.

În toate aceste cazuri, femeile dezvoltă împreună noi forme de luptă care contestă tendința majorității ecologiștilor de a plasa în antiteză apărarea „naturii” și bunăstarea materială a comunităților. Refuzând să separe problemele ecologice de cele ale reproducerii sociale, aceste mișcări conduse de femei reprezintă o alternativă anticorporatistă și anticapitalistă puternică la proiectele „capitalismului verde”, care nu fac nimic pentru a opri încălzirea globală și îi îmbogățesc pe cei care fac speculă cu „autorizații de mediu”, „servicii ecosistemice”, „compensarea emisiilor de carbon” și „instrumente financiare derivate de mediu”. Spre deosebire de proiectele cu „finanțare verde”, care fac natura să dispară într-o negură toxică de abstracțiune cantitativă, luptele duse de femei vizează lumea reală, în care dreptatea socială, bunăstarea comunităților și sustenabilitatea naturii nonumane sunt strâns legate.

Emanciparea femeilor și salvarea planetei de la un dezastru ecologic merg mână în mână – atât între ele, cât și cu depășirea capitalismului.

Teza 10: Capitalismul este incompatibil cu democrația adevărată și cu pacea. Soluția pe care o propunem noi este internaționalismul feminist.

Criza actuală este și o criză politică. Paralizate de situații fără ieșire și punându-li-se piedici de către sistemul financiar global, state care altădată se declarau democratice astăzi nu mai reușesc să rezolve probleme urgente și cu atât mai puțin să o facă în interesul public; majoritatea mizează pe schimbările climatice și reforma financiară, atunci când nu blochează în mod fățiș calea spre soluții. Prizoniere ale puterii corporatiste și șubrežite de datorii, guvernele sunt privite de cetățeni ca tot mai aservite capitalului, făcând jocul băncilor centrale și al investitorilor internaționali, al mamușilor IT, al magnaților din industria energetică și al celor care au de câștigat de pe urma războaielor. Nu e de mirare așadar că mase de oameni din întreaga lume nu mai cred în partidele tradiționale și în politicienii care au promovat neoliberalismul, nici chiar în cele de centru-stânga.

Criza politică își are rădăcinile în structura instituțională a societății capitaliste. Acest sistem desparte „politicul” de „economic”, „violența legitimă” a statului de „constrângerile tacite” ale pieței. Ca urmare, aspecte numeroase din viața socială sunt scoase de sub controlul democratic și abandonate dominației corporatiste directe. Prin însăși structura sa, capitalismul ne răpește posibilitatea de a decide împreună ce și cât să producem, pe ce baze energetice și prin ce fel de relații sociale. Ne lipsește de asemenea de posibilitatea de a hotărî cum să folosim surplusul social pe care îl producem în comun, cum să ne raportăm la natură și la generațiile viitoare și

cum să organizăm munca de reproducere socială și relația acesteia cu munca de producție. Pe scurt, capitalismul este fundamental antidemocratic.

În același timp, capitalismul generează inevitabil o geografie mondială imperialistă, lăsând statele puternice din Nordul Global să le jefuiască pe cele mai slabe: să extragă valoare prin regimuri comerciale dezavantajoase și să le îngroape în datorii; să le amenințe cu intervenția militară și tăierea „ajutoarelor”. În consecință, majoritatea populației mondiale este privată de protecție politică. Se pare că aspirațiile democratice a miliarde de oameni din Sudul Global nici măcar nu merită cooptate. Aceștia pot fi, pur și simplu, ignorați sau supuși la represiuni brutale.

Pretutindeni, capitalul încearcă să le aibă pe toate. Pe de o parte, să paraziteze puterea publică, folosindu-se de legislația care protejează proprietatea privată și de forțele represive care înăbușă rezistența, servindu-se nestingherit de infrastructura necesară pentru acumulare și de agențiile guvernamentale care se ocupă de gestionarea crizelor. Pe de altă parte, setea de profit ispitește periodic facțiuni ale clasei capitaliste să se ridice împotriva puterii publice, pe care încep să o prezinte ca fiind inferioară piețelor, complotând pentru a o destabiliza. Atunci când astfel de interese imediate încep să aibă prioritate în fața supraviețuirii pe termen lung, capitalul se transformă într-un tigru care-și mănâncă singur coada, riscând să distrugă instituțiile politice de care depinde însăși supraviețuirea lui.

Tendința capitalismului de a genera crize politice – care se manifestă chiar și în perioadele lui mai bune – a ajuns la apogeu. Regimul neoliberal actual se folosește nu numai de echipamente militare, ci se înarmează și cu instrumentul datoriilor, luând în vizor fără rețineri toate puterile publice sau forțele politice care i s-ar putea opune – anulând, de exemplu, alegeri și referendumuri care resping politicile de austeritate, cum s-a întâmplat cu Grecia în 2015, și împiedicând organizarea altora, ca în Brazilia în 2017 – 2018. În toată lumea, principalele interese capitaliste

(marile industrii de cultivare a fructelor, farmaceutice, petroliere și producătoare de arme) au promovat sistematic autoritarismul și represiunea, loviturile de stat și războaiele imperialiste. Contrar a ceea ce spun partizanii săi, acest sistem social se dovedește structural incompatibil cu democrația.

Femeile sunt, încă o dată, principalele victime ale crizei politice actuale a capitalismului – și tot ele sunt și principalii actori ai luptei pentru soluții emancipatoare. Cu toate acestea, pentru noi, problema nu se poate rezolva instalând, pur și simplu, mai multe femei în citadelele puterii. După ce am fost excluse atâta vreme din sfera publică, a trebuit să ne luptăm din răsuputeri ca să fim luate în seamă în probleme catalogate, în mod obișnuit, ca ținând de „sfera privată” – cum ar fi abuzul și hărțuirea sexuale. Cu toate acestea, în mod ironic, revendicările noastre sunt adeseori repetate mecanic de elita „progresistă”, care le dă accente favorabile capitalului: ea ne invită să ne identificăm și să votăm femei, indiferent cât de suspecte sunt acestea, femei care ne cer să ne bucurăm pentru ascensiunea lor în poziții de putere – de parcă asta ar avea vreo legătură cu emanciparea noastră. Dar nu e nimic feminist în acțiunile femeilor din clasa conducătoare care fac munca murdară ce duce la bombardarea altor țări și la menținerea unor regimuri de apartheid; la susținerea unor intervenții neocolonialiste în numele carității, fără a sufla o vorbă despre genocidele comise de guvernele pe care le reprezintă; la exproprierea unor populații fără apărare prin ajustări structurale, datorii impuse și austeritate forțată.

În realitate, femeile sunt primele victime ale ocupației coloniale și ale războiului în întreaga lume. Ele sunt expuse la hărțuiri sistematice, la violuri motivate politic și la sclavie, în timp ce îndură asasinarea și mutilarea celor dragi, precum și distrugerea infrastructurilor care le asigurau hrana, lor și familiilor lor. Suntem solidare cu *aceste* femei – nu cu personaje belicoase care poartă fustă, dar cer emanciparea de gen și sexuală doar pentru cele care le seamănă la apucături.. Birocraților și managerilor financiari, atât bărbați, cât și

femei, care își justifică incitățile la război pretinzând că emancipează femeile nonalbe, le spunem: „Nu în numele nostru!”

Teza 11: Feminismul celor 99% îndeamnă toate mișcările radicale să își unească forțele pentru o insurecție anticapitalistă comună.

Feminismul celor 99% nu operează izolat de alte mișcări de rezistență și rebeliune. Nu ne detașăm de luptele împotriva schimbărilor climatice sau a exploatării la locul de muncă; nici nu ne ținem departe de cele împotriva rasismului instituțional sau a deposedărilor. Aceste lupte sunt și luptele *noastre*, fac parte integrantă din eforturile de desființare a capitalismului, fără de care aspirarea de gen și sexuală nu poate fi oprită. Concluzia este evidentă: feminismul celor 99% trebuie să își unească forțele cu alte mișcări anticapitaliste din lumea întreagă – cu mișcările ecologiste, antirasiste, antiimperialiste și pro LGBTQ+, precum și cu sindicatele. *Trebuie să ne aliem, înainte de toate, cu curentele de stânga, anticapitaliste ale acelor mișcări care susțin interesele celor 99%.*

Alegerea acestei căi ne plasează într-o opoziție directă cu ambele opțiuni politice pe care le oferă, în prezent, capitalul. Respingem nu numai populismul reacționar, ci și neoliberalismul progresist. De fapt, ne propunem să ne construim mișcarea prin scindarea acestor două alianțe. În cazul neoliberalismului progresist, scopul este să separăm masele de femei din clasa muncitoare, imigrantele și persoanele de culoare de feministele *lean in*, de cele care luptă împotriva rasismului și a homofobiei cu argumente meritocratice și de negustoresele diversității corporatiste și ale capitalismului verde care le-au deturnat interesele, definindu-le în termeni favorabili capitalului. În ceea ce privește populismul reacționar, scopul este să separăm comunitățile din clasa muncitoare de forțele care promovează militarismul, xenofobia și etnonaționalismul, care se prezintă pe sine

într-o lumină falsă, ca apărătoare ale „omului obișnuit”, în timp ce pe ascuns promovează plutocrația. Strategia este să readucem de partea noastră grupările muncitorești din aceste două blocuri politice pro-capitaliste. În acest fel, ne propunem să construim o forță anticapitalistă de mare anvergură și suficient de puternică pentru a transforma societatea.

Această luptă reprezintă atât o oportunitate, cât și un proces de învățare. Ea îi poate transforma pe cei care participă la ea, provocându-ne să reevaluăm felul în care ne definim și să ne schimbăm viziunea asupra lumii. Lupta poate adânci felul în care înțelegem propria aspirare – ce anume o cauzează, cine profită de pe urma ei și ce este de făcut pentru a o învinge. Mai mult, ea ne poate face să ne reinterpretăm interesele, să ne redefinim aspirațiile și să extindem sfera lucrurilor pe care le considerăm posibile. Nu în ultimul rând, felul în care trăim lupta ne poate face să regândim pe cine considerăm aliat și pe cine dușman. Ea poate lărgi cercul solidarității în rândurile celor asupriți și poate ascuți ostilitatea față de cei care ne asupresc.

Termenul-cheie aici este „putem”. Totul depinde de capacitatea noastră de a dezvolta o perspectivă călăuzitoare care să nici nu se limiteze la celebrarea diferențele dintre noi, dar nici să le ignore cu brutalitate. Contrazicând ideologiile „multiplicității” foarte la modă acum, diferitele forme de asuprire cu care ne confruntăm nu reprezintă o pluralitate amorfă și întâmplătoare. Cu toate că fiecare dintre ele are manifestările și caracteristicile ei, toate își au rădăcinile în și sunt consolidate de același sistem social. Numai spunându-i pe nume acestui sistem, și anume „capitalism”, și unindu-ne forțele pentru a lupta împotriva lui, suntem cel mai în măsură să depășim diferențele dintre noi pe care capitalul le cultivă – diferențe culturale, de rasă, de etnie, de abilități, de sexualitate și de gen.

Dar trebuie să înțelegem bine capitalismul. Contrar interpretărilor înguste și învechite, clasa muncitoare nu se reduce la salariații din industrie; și nu exploatarea acestora este culmea dominației

capitaliste. Punându-i pe aceștia pe primul loc, nu promovăm, ci șubrezim solidaritatea de clasă. În realitate, solidaritatea de clasă crește odată cu recunoașterea reciprocă a diferențelor dintre noi – a situațiilor structurale, experiențelor și suferințelor diferite; a nevoilor, dorințelor și revendicărilor noastre specifice; și a diverselor forme de organizare prin care ne putem atinge cel mai bine scopurile. Astfel, feminismul celor 99% încearcă să depășească antagonismele bine-cunoscute și răsuflete dintre „politicile identitare” și „politicile de clasă”.

Respingând schema cu sumă nulă pe care capitalismul o construiește pentru noi, feminismul celor 99% își propune să unească mișcări din prezent și din viitor în vederea unei insurecții globale, care să cuprindă numeroase categorii. Înarmându-ne cu o viziune care este, în același timp, feministă, antirasistă și anticapitalistă, ne angajăm să jucăm un rol major în construirea unui viitor mai drept pentru fiecare dintre noi.

Postfață

Am început cu mijlocul

Nu e ușor să scrii un manifest feminist. Oricine își propune asta în ziua de azi se plasează pe umerii – și în umbra – lui Marx și a lui Engels. *Manifestul Comunist*, publicat în 1848, începe cu o propoziție memorabilă: „O stafie umblă prin Europa.”⁵ „Stafia”, bineînțeles, era comunismul, un proiect revoluționar pe care ei îl considerau apogeul luptelor clasei muncitoare: unificator și internaționalist, menit să se transforme într-o forță istorică mondială care urma să abolească capitalismul – și, împreună cu el, orice formă de exploatare, dominație și alienare.

Acest predecesor ne-a inspirat profund și pentru că identifică, pe bună dreptate, capitalismul ca adevărata sursă a asuprii în societatea modernă. Dar ne-a și făcut sarcina mai grea – nu doar pentru că *Manifestul Comunist* este o operă literară de mare valoare – și deci e greu să îi calci pe urme –, dar și pentru că 2018 nu este 1848. Este adevărat că și noi trăim într-o lume a transformărilor sociale și politice uriașe – pe care și noi le considerăm o criză a capitalismului. Dar lumea din zilele noastre este mult mai globalizată decât cea în care trăiau Marx și Engels, iar schimbările care o caracterizează nu sunt, în niciun caz, limitate la Europa. Și noi ne confruntăm cu conflicte care au la bază naționalitatea, rasa/etnia și religia, pe lângă clasă. Dar lumea noastră cuprinde și falii politizate, care lor le erau necunoscute: sexualitatea, dizabilitatea și

⁵ K. Marx, F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, Editura Politică, 1962. (n. coord.)

ecologia; iar luptele de gen au o profunzime și o intensitate pe care Marx și Engels cu greu și le-ar fi putut închipui. Confruntându-ne așadar cu un peisaj politic mult mai fragmentat și eterogen, nu ne e ușor să ne imaginăm o forță revoluționară unită.

Ca urmașe ale lui Marx și Engels, suntem, de asemenea, mult mai conștiente decât ar fi putut fi ei vreodată de numeroasele feluri în care pot da greș mișcările emancipatoare. În memoria trecutului pe care îl moștenim se regăsește și felul în care a degenerat Revoluția Bolșevică în statul stalinist absolutist, capitularea democrației socialiste europene în fața naționalismului și a războiului și nenumăratele regimuri autoritare care s-au instalat în întregul Sud Global în urma luptelor anticolonialiste. Pentru noi, o importanță majoră o are recuperarea mișcărilor emancipatoare contemporane, care au devenit aliate și alibiuri ale forțelor care promovează neoliberalismul. Aceasta a fost o experiență dureroasă pentru feministe de stânga, pentru că ne-a obligat să fim martore la felul în care curente liberale majoritare din cadrul mișcărilor noastre ne-au redus cauza la promovarea unei minorități pe criterii meritocratice.

Este inevitabil ca acest trecut să ne construiască așteptările altfel decât pe cele ale lui Marx și Engels. În timp ce ei scriau într-o epocă în care capitalismul era încă relativ la începuturi, noi suntem puse în fața unui sistem perfid și în curs de îmbătrânire, mult mai priceput la cooptări și constrângeri. Iar peisajul politic de azi e plin de capcane. Așa cum am arătat în *Manifestul* nostru, pentru feministe, cel mai mare pericol este să creadă că nu avem decât două opțiuni politice: pe de o parte, varianta „progresistă” a neoliberalismului, care diseminează o versiune elitistă, corporatistă a feminismului pentru a da o aparență de emancipare unor interese oligarhice rapace; iar pe de altă parte, varianta reacționară a neoliberalismului, care urmărește interese plutocratice similare, dar prin alte mijloace, folosindu-se de teme misogine sau rasiste binecunoscute pentru a-și consolida „populismul”. Cu siguranță,

aceste două forțe nu sunt la fel. Dar amândouă sunt dușmane de moarte ale feminismului cu adevărat emancipator și majoritar. În plus, ele se susțin una pe alta: neoliberalismul progresist a creat condițiile pentru ascensiunea populismului reacționar, iar astăzi se poziționează ca o alternativă preferabilă la acesta.

Manifestul nostru este expresia refuzului de a alege între cele două variante. Respingând o ofertă care ne limitează la două strategii diferite pentru a controla crizele capitaliste, am scris *Manifestul* pentru a oferi o alternativă la amândouă. Devotate nu atât ideii de a controla, cât aceleia de a *rezolva* criza actuală, am încercat să facem vizibile și realizabile posibilitățile emancipatoare latente pe care organizarea actuală le ascunde. Pentru a rupe comoda alianță dintre feminism și capitalul financiar, am propus un alt fel de feminism, un feminism al celor 99%.

Am pus bazele acestui proiect după ce am colaborat la organizarea grevei femeilor din 2017 în Statele Unite. Înainte de asta, fiecare dintre noi a scris pe cont propriu despre relația dintre capitalism și asuprirea de gen. Cinzia Arruzza a analizat relațiile tensionate dintre feminism și socialism, atât din punct de vedere istoric, cât și teoretic. Tithi Bhattacharya a teoretizat modul în care influențează reproducerea socială conceptele de clasă și luptă de clasă. Nancy Fraser a elaborat teorii extinse despre capitalism și criza capitalistă, din care reproducerea socială reprezintă numai o parte.

În pofida diferențelor de abordare, ne-am unit forțele ca să scriem acest *Manifest* pentru că interpretăm situația actuală la fel. Toate trei suntem de părere că trecem print-un moment crucial în istoria feminismului și a capitalismului, un moment care necesită, și face posibilă, intervenția. În acest context, hotărârea noastră de a scrie un manifest feminist are un obiectiv politic: acela de a întreprinde o operațiune de salvare și a corecta o traiectorie în vederea călăuzirii luptelor feministe într-o perioadă de derută politică.

Reinterpretarea capitalismului și a crizelor sale

Conjunctura la care răspunde *Manifestul* nostru reprezintă o criză. Dar acest termen nu trebuie înțeles în sensul larg și evident că lucrurile „merg prost”. Cu toate că suferințele și calamitățile actuale sunt îngrozitoare, folosirea termenului „criză” este justificată de mai mult decât atât: numeroasele probleme cu care ne confruntăm astăzi nu sunt nici independente una de alta, nici întâmplătoare. Ele își au, de fapt, rădăcinile în sistemul social care se află la baza fiecăreia dintre ele – un sistem care nu le generează accidental, ci programatic, prin însăși dinamica sa constitutivă.

Manifestul nostru numește acest sistem social „capitalism” și definește criza actuală ca pe o criză a *capitalismului*. Dar acești termeni nu trebuie înțeleși în sens uzual. Ca feministe, considerăm capitalismul nu doar un sistem economic, ci mai mult decât atât: o ordine socială instituționalizată care include și relațiile, și practicile aparent „noneconomice”, dar care susțin economia oficială. În spațiile instituțiilor oficiale ale capitalismului – munca salariată, producția, schimburile și sistemul financiar – se află bazele de susținere și condițiile lor de posibilitate: familiile, comunitățile, natura; statele teritoriale, organizațiile politice și societățile civile; și, nu în ultimul rând, o măsură covârșitoare de muncă neplătită și expropriată care apare sub numeroase forme, printre care o mare parte din munca de reproducere socială, care este încă îndeplinită, în cea mai mare parte, de femei și adeseori neremunerată. Și acestea sunt elemente constitutive ale societății capitaliste – și câmpuri de luptă în interiorul său.

Pe această înțelegere cuprinzătoare a capitalismului se bazează interpretarea amplă pe care *Manifestul* nostru o dă crizei capitaliste. Fără a-i nega tendința inerentă de a declanșa periodic prăbușiri ale piețelor, falimente în lanț și șomaj la scară largă, observăm că acesta ascunde și alte contradicții și înclinații spre criză de natură „noneconomică”. Un exemplu este *contradicția ecologică*: o tendință inerentă de a reduce natura la un „robinet” de energie și materii

prime, pe de o parte, și la o „chiuvetă” care înghite deșeuri, pe de alta – ambele puteri ale naturii pe care capitalul și le însușește nestingerit, dar pe care nu le regenerează. Ca urmare, societățile capitaliste au, prin însăși structura lor, înclinația de a destabiliza habitatele care susțin comunități și de a distruge ecosistemele care susțin viața.

În mod similar, această formațiune socială cuprinde și o contradicție politică: tendința înnăscută de a limita zona de acțiune a politicii și a supune chestiuni fundamentale de viață și de moarte regulilor „pieței”, transformând, astfel, instituțiile de stat care ar trebui să se afle în slujba publicului în slugi ale capitalului. Din motive sistemice, așadar, capitalismul este construit în așa fel încât să zădărnicească aspirațiile democratice, să șubrezească drepturi și să neutralizeze puterile publice, precum și să genereze represii brutale, războaie nesfârșite și crize guvernamentale.

Nu în ultimul rând, societatea capitalistă conține o *contradicție a reproducerii sociale*: tendința de a pune stăpânire, în beneficiul capitalului, pe cât mai multă muncă reproductivă „gratuită”, fără a-și pune problema regenerării acesteia. Astfel, ea dă naștere periodic la „crize ale îngrijirii”, care sleiesc de puteri femeile, distrug familii și aduc energiile sociale în pragul colapsului.

Cu alte cuvinte, în *Manifestul* nostru criza capitalistă nu este doar o criză a economiei, ci și a ecologiei, a politicii și a reproducerii sociale. Pe lângă aceasta, în cazul fiecăreia dintre ele, cauza este aceeași: tendința inerentă a capitalismului de a-și parazita propriile condiții de posibilitate – necesități pentru a căror reproducere încearcă să nu plătească. Printre aceste condiții se numără capacitatea atmosferei de a absorbi emisiile de carbon; capacitatea statului de a apăra proprietatea, de a înăbuși revoltele și de a proteja banii; și, foarte important pentru noi, munca neplătită necesară pentru a aduce pe lume și a întreține ființe umane. În lipsa acestora, capitalul nu ar putea nici să exploateze „muncitorii”, nici să acumuleze profit. Dar, chiar dacă nu poate exista fără aceste condiții de fond, logica sa îl face să le respingă. Dacă ar fi obligat să plătească costul

integral al regenerării naturii, al puterii publice și al reproducerii sociale, profiturile capitalului s-ar micșora până la dispariție. Așa că preferă să-și canibalizeze înseși condițiile de posibilitate în loc să pună în pericol acumularea!

Ca urmare, una dintre premisele *Manifestului* nostru este că sistemul capitalist adăpostește multiple contradicții, care se adaugă celor ce izvorăsc din economia sa oficială. În vremuri „normale”, tendințele capitalismului de a genera crize rămân mai mult sau mai puțin latente, afectând „doar” acele populații considerate de unică folosință și lipsite de putere. Dar nu trăim în vremuri normale. În ziua de azi, *toate* contradicțiile capitalismului au atins apogeul. Practic, nimeni – cu excepția parțială a celor 1% – nu scapă de efectele dislocării politice, ale precarității economice sau ale deplețiunii reproducerii sociale. Iar schimbările climatice amenință, desigur, să distrugă complet viața pe această planetă. În plus, ne dăm din ce în ce mai mult seama că aceste aspecte catastrofale sunt atât de strâns legate, încât niciunul dintre ele nu poate fi rezolvat fără a le rezolva și pe celelalte.

Ce este reproducerea socială?

Manifestul nostru analizează fiecare aspect al crizei actuale, fiind interesat, în special, de reproducerea socială, care are legături structurale cu asimetria de gen. Așadar, haideți să vedem: ce înseamnă, mai *exact*, reproducerea socială?

Să luăm cazul Luo. Luo este o mamă din Taiwan, identificată doar cu numele de familie, care în 2017 l-a dat în judecată pe fiul ei, cerându-i să o despăgubească pentru timpul și banii pe care i-a investit în creșterea lui. Luo crescuse singură doi băieți, întreținându-i pe amândoi în timp ce își făceau studiile de stomatologie. În schimbul acestui efort, se aștepta ca ei să aibă grijă de ea la bătrânețe. Atunci când unul dintre ei nu a făcut-o, l-a dat în judecată. Printr-o sentință fără precedent, Curtea Supremă din Taiwan l-a

obligat pe acesta să îi plătească mamei sale 967.000 de dolari americani pentru cheltuieli de „creștere”.

Cazul lui Luo ilustrează trei aspecte fundamentale ale vieții în capitalism. În primul rând, el dezvăluie un adevăr uman universal pe care capitalismul ar prefera să îl ignore și pe care încearcă să-l ascundă: și anume, că sunt necesare cantități enorme de timp și resurse pentru nașterea, îngrijirea și întreținerea ființelor umane. În al doilea rând, subliniază faptul că, în societatea noastră, o mare parte din munca necesară pentru a crea și/sau a întreține o ființă umană este încă îndeplinită de femei. În al treilea rând, el arată că, în condiții obișnuite, societatea capitalistă nu acordă niciun fel de valoare acestei munci, cu toate că depinde de ea.

Cazul lui Luo ne cere să luăm în calcul și un al patrulea aspect, un aspect care ocupă un loc central în *Manifestul* nostru: anume, că societatea capitalistă constă în două imperative strâns legate între ele, dar care se găsesc în opoziție – nevoia sistemului de a se întreține prin procesul specific de *a face profit* contra nevoii ființelor umane de a se întreține prin procese care țin de *a face oameni*. „Reproducerea socială” se referă la acest al doilea imperativ. Ea include activități care susțin ființele umane ca *ființe sociale intrupate*, care nu trebuie doar să mănânce și să doarmă, ci și să-și crească copiii, să-și îngrijească familiile, să-și întrețină comunitățile, și toate astea în timp ce încearcă să-și îplinească visurile pentru un viitor mai bun.

Aceste activități prin care „se fac” oamenii au loc, sub o formă sau alta, în orice societate. Însă, în societățile *capitaliste*, ele trebuie să se mai supună unui stăpân, și anume capitalului, care cere ca munca de reproducere socială să producă și să regenereze „forța de muncă”. În scopul de a-și asigura un flux adecvat din această „marfă specială” la un preț cât mai scăzut, capitalul atribuie munca de reproducere socială femeilor, comunităților și statelor, neîncetând să o modeleze în feluri cât mai adecvate pentru maximizarea profiturilor. Diferite ramuri ale teoriei feministe, inclusiv feminismul

marxist, feminismul socialist și teoria reproducerii sociale, au analizat contradicțiile dintre munca prin care se face profit și munca prin care se fac oamenii în societățile capitaliste, dezvăluind tendința inerentă a capitalului de a o pune pe cea de-a doua în slujba nevoilor celei dintâi.

Cine a citit *Capitalul* lui Marx știe la ce se referă exploatarea: la nedreptatea pe care capitalul le-o face muncitorilor din domeniul producției. În acest context, muncitorii sunt plătiți atât cât să își acopere costurile traiului de zi cu zi, deși produc mai mult, în realitate. Pe scurt, șefii noștri ne cer să lucrăm mai mult decât este necesar pentru a ne reproduce pe noi înșine, familiile noastre și infrastructura societăților în care trăim, iar apoi își însușesc surplusul sub formă de profit în numele patronilor și al acționarilor.

Teoreticienele reproducerii sociale nu resping cu totul acest tablou, ci îl consideră mai degrabă incomplet. La fel ca feministele marxiste și socialiste, am ales să punem întrebări care deranjează: Ce a avut de făcut muncitoarea înainte să ajungă la locul de muncă? Cine i-a pregătit cina, i-a făcut patul și a alinat-o pentru ca ea să se poată întoarce la muncă, multe zile obositoare de-a rândul? Altcineva s-a ocupat de munca asta prin care se fac oameni sau tot ea a făcut totul? Și nu doar pentru sine, ci și pentru ceilalți membri ai familiei?

Aceste întrebări scot la iveală un adevăr pe care capitalul conspiră să îl ascundă: munca salariată prin care se face profit nu ar putea exista fără munca (în principal) neplătită prin care se fac oamenii. Așadar, instituția capitalistă a muncii salariate ascunde mai mult decât plusvaloarea. Ea își ascunde deopotrivă originile – munca de reproducere socială care reprezintă însăși condiția sa de posibilitate. Procesele și instituțiile sociale necesare pentru cele două tipuri de „producție” – cea de oameni și cea de profit – sunt diferite din punct de vedere analitic, dar cu toate acestea se alcătuiesc reciproc.

Deosebirea dintre ele este, de altfel, ea însăși un artefact al societății capitaliste. Așa cum am mai spus, munca prin care se fac

oamenii a existat întotdeauna și a fost mereu asociată cu femeile. Dar societățile din trecut nu despărțeau strict „producția economică” de reproducerea socială. Aceste două aspecte ale existenței sociale au fost separate abia odată cu apariția capitalismului. Producția s-a mutat în fabrici, mine și birouri, unde a fost redefinită ca parte din „economie” și remunerată în bani. Reproducerea a fost atribuită „familiei”, unde a fost feminizată și sentimentalizată, definită ca „îngrijire”, și nu ca „muncă”, făcută din „dragoste”, și nu pentru bani. Sau așa ni s-a spus nouă. De fapt, societățile capitaliste nu au plasat niciodată reproducerea socială exclusiv în gospodăriile private, ci o parte din ea a fost localizată și în cartiere, în grupuri comunitare, în instituții publice și în societatea civilă; de asemenea, ele au transformat întotdeauna *o parte* din munca reproductivă într-un bun de consum – cu toate că niciodată atât de mult ca acum.

Cu toate acestea, separarea muncii prin care se face profit de munca prin care se fac oamenii indică o tensiune profundă, care e parte din esența capitalismului. În timp ce capitalul face eforturi sistemice ca să crească profitul, cei din clasa muncitoare fac, dimpotrivă, eforturi să ducă o viață decentă și împlinită ca ființe sociale. Aceste obiective sunt fundamental ireconciliabile, pentru că acumularea de care are nevoie capitalul poate crește doar dacă scade participarea noastră la viața societății. Practicile sociale care susțin viața de acasă și serviciile sociale care susțin viața în afara căminului sunt o veșnică amenințare la adresa profitului. Ca urmare, eforturile de natură financiară pentru reducerea acestor costuri și eforturile ideologice pentru subminarea acestor activități sunt endemice sistemului per ansamblu.

Dacă istoria capitalismului ar fi, pur și simplu, o istorie în care munca prin care se face profit înfrânge munca prin care se fac oamenii, atunci sistemul ar putea revendica o victorie legitimă. Dar această istorie este marcată și de luptele pentru o viață decentă și împlinită. Nu întâmplător luptele pentru salarii sunt adeseori

caracterizate ca lupte pentru „pâine și sare”. Cu toate acestea, ar fi o greșeală să reducem aceste probleme la revendicări legate doar de locul de muncă, așa cum au făcut adeseori mișcările sindicale. Asta ar trece cu vederea relația tumultuoasă dintre salariu și viață într-un sistem în care capitalul îl decretează pe primul ca fiind singura cale spre a doua. Oamenii muncii nu luptă pentru salarii; mai degrabă, luptă pentru salarii *pentru că* vor pâine și sare. Nevoia de hrană este factorul determinant, nu consecința. Așadar, luptele pentru hrană, adăpost, apă, servicii medicale sau educație nu se exprimă întotdeauna prin forma mediată a salariului – sau, altfel spus, sub formă de revendicări pentru salarii mai mari. Să nu uităm, de exemplu, că două dintre cele mai mari revoluții din epoca modernă, cea franceză și cea rusă, au început cu demonstrații conduse de femei care cereau pâine.

Adevăratul obiectiv al luptelor pentru reproducerea socială este de a stabili întâietatea muncii prin care se fac oamenii în fața celei prin care se face profit. Ele nu sunt niciodată lupte doar pentru pâine. Din acest motiv, un feminism al celor 99% întruchipează și promovează *lupta pentru pâine și trandafiri*.

Criza reproducerii sociale

În contextul pe care îl analizează *Manifestul* nostru, reproducerea socială este un teren dominat de o criză majoră. Principalul motiv, am arătat noi, este felul contradictoriu în care capitalismul abordează reproducerea socială. Pe de o parte, sistemul nu poate funcționa în afara ei; pe de altă parte, nu recunoaște că aceasta presupune costuri și îi atribuie doar o mică valoare economică sau niciuna. Ceea ce înseamnă că resursele necesare pentru munca de reproducere socială sunt luate de-a gata, considerate „daruri” disponibile la infinit care nu au nevoie de atenție sau regenerare. Atunci când este totuși luată în considerare, se pornește de la premisa că vor exista întotdeauna suficiente resurse pentru a produce muncitori și a susține legăturile sociale de care depind producția economică

și societatea în general. Însă resursele de reproducere socială nu sunt infinite și ele pot fi aduse în pragul colapsului. Atunci când o societate retrage susținerea publică pentru reproducerea socială și își condamnă principalii furnizori la numeroase ore epuizante de muncă prost plătită, ea își istovește chiar acele resurse sociale pe care se bazează.

Exact așa stau lucrurile în ziua de azi. Forma actuală, neoliberală, de capitalism ne secătuieste sistematic capacitatea colectivă și individuală de a regenera ființele umane și de a întreține relațiile sociale. La o primă vedere, acest regim pare să dezintegreze diviziunea pe criterii de gen dintre munca productivă și cea reproductivă, diviziune care e parte integrantă a capitalismului. Proclamând noul ideal al „familiei cu venit dublu”, neoliberalismul recrutează în masă femei în rândurile salariaților la nivel mondial. Dar acest ideal este o minciună; iar regimul muncii pe care ar trebui să-l legitimeze este orice numai nu emancipator pentru femei. Ceea ce e prezentat ca emancipare este, de fapt, un sistem de exploatare și expropriere intensificate. În același timp, este și un motor pentru o criză acută a reproducerii sociale.

Bineînțeles, este, în continuare, adevărat că un grup infim de femei obțin câștiguri din neoliberalism pe măsură ce primesc acces la profesii prestigioase și la nivelurile inferioare ale managementului corporatist, chiar dacă o fac în termeni mai puțin avantajoși decât bărbații din aceeași clasă. Dar, pentru marea majoritate, realitatea este alta: muncă prost plătită și precară – în atelierele ilegale ale industriei de textile, în așa-zisele zone libere industriale pentru export, în industria constructoare de megametropole, în agricultura corporatizată, în sectorul serviciilor – acolo unde femeile sărace, rasializate și imigrante servesc fast-food și vând lucruri ieftine în magazine uriașe; fac curățenie în birouri, camere de hotel și casele altora; golesc ploștile din spitale și case de bătrâni; și au grijă de familiile din clasele privilegiate – adeseori în detrimentul și uneori departe de familiile lor.

O parte din această muncă transformă în marfă munca de reproducere care înainte era îndeplinită fără plată. Dar, cu toate că această transformare tulbură separarea istorică pe care capitalismul o face între producție și reproducere, *nu* emancipează, cu siguranță, femeile. Dimpotrivă, aproape toate continuăm să lucrăm și „în schimbul doi”, chiar și atunci când capitalul își însușește o tot mai mare parte a timpului și energiei noastre. Și, bineînțeles, cea mai mare parte a muncii salariate făcute de femei este categoric *neemancipatoare*. E o muncă precară și prost plătită, care nu dă acces nici la drepturile oamenilor muncii și nici la programe sociale, nu duce la autonomie, împiedică împlinirea profesională și nu oferă posibilitatea de a dobândi sau cultiva noi abilități. În schimb, creează vulnerabilitate la abuz și hărțuire.

La fel de important este că salariile pe care le primim în aceste condiții sunt adeseori insuficiente pentru a acoperi costurile proprii noastre reproduceri sociale și cu atât mai puțin a familiilor noastre. Accesul la salariul unui alt membru al familiei ajută, bineînțeles, dar e arareori suficient. Ca urmare, multe dintre noi suntem obligate să ne luăm mai multe joburi precare, așa numitele McJobs, să facem naveta pe distanțe mari ca să ajungem de la unul la altul, folosind mijloace de transport scumpe, nesigure și în curs de deteriorare. În comparație cu epoca postbelică, numărul orelor de muncă salariată pe gospodărie a crescut exponențial, scurtând mult timpul pe care îl avem la dispoziție ca să ne regenerăm, să ne îngrijim familiile și prietenii, să ne întreținem casele și să ne ținem în viață comunitățile.

Așadar, departe de a inaugura o utopie feministă, capitalismul neoliberal nu face, de fapt, decât să generalizeze exploatarea. Nu doar bărbații, dar și femeile sunt obligate acum să-și vândă munca la bucată – și ieftin – ca să supraviețuiască. Iar asta nu e totul: exploatarea din ziua de azi vine la pachet cu exproprierea. Refuzând să plătească costurile de reproducere a propriei forțe de muncă (din ce în ce mai feminizată), capitalul nu se mai mulțumește să își însușească „doar” plusvaloarea pe care o produc muncitorii, ci

chiar și mijloacele lor de supraviețuire. În plus, sfredelește adânc în trupurile, mințile și familiile celor pe care îi exploatează, extrăgând nu doar surplusul de energie, ci și pe cea necesară regenerării. Considerând reproducerea socială încă o sursă de profit, capitalul taie în carne vie.

Capitalul atacă reproducerea socială și prin reducerea serviciilor sociale publice. În faza precedentă a dezvoltării capitaliste, cea social-democrată (sau gestionată de stat), clasele muncitoare din țările bogate au obținut câteva concesi din partea capitalului sub forma unor ajutoare de stat pentru reproducere socială: pensii, ajutoare de șomaj, alocații pentru creșterea copiilor, învățământ public gratuit și asigurări de sănătate. Dar nici asta nu a adus o epocă de aur; câștigurile obținute de muncitorii din etnia majoritară în centrul capitalist se bazau pe dependența, adesea contrară evidenței, a femeilor prin intermediul venitului pe gospodărie, pe excluziuni pe criterii rasiale și etnice din sistemul de asigurări sociale, pe criterii de selecție heteronormative pentru ajutoarele sociale și pe neconținute exproprieri imperiale în „lumea a treia”. Cu toate acestea, aceste concesi ofereau protecție parțială față de tendința inerentă a capitalului de a canibaliza reproducerea socială.

Capitalismul neoliberal, financiarizat, este însă o cu totul altă creatură. Departe de a susține statele în stabilizarea reproducerii sociale prin asistență publică, acesta îi permite capitalului financiar să disciplineze statele și populația în interesul imediat al investitorilor privați. Iar arma sa preferată este datoria. Capitalul financiar trăiește din *datoria publică*, pe care o folosește ca să interzică și cele mai slabe forme de asistență social-democrată, obligând statele să își liberalizeze economiile, să deschidă piețele și să impună „austeritate” populației fără apărare. În același timp, proliferază *creditul de consum* – de la ipotecă nesigure la cărți de credit și împrumuturi pentru studii, de la împrumuturi în baza salariilor viitoare la microcredite –, de care se folosește pentru a disciplina țărani și muncitorii, pentru a-i menține în poziții subordonate pe câmp și la locul de muncă și

pentru a se asigura că vor continua să cumpere semințe modificate genetic și bunuri de consum ieftine la un nivel care depășește cu mult ceea ce și-ar permite din salariile lor mici. Prin aceste două metode, regimul ascute contradicția inerentă capitalismului dintre imperativul acumulării și cerințele reproducerii sociale. Cerând, în același timp, un număr mai mare de ore de muncă și o reducere a serviciilor sociale, capitalismul externalizează munca de îngrijire și o lasă în cărca familiilor și comunităților, diminuându-le însă capacitatea de a o îndeplini.

Ca urmare, femeile, mai ales, își duc viața într-o încercare disperată de a îngheși responsabilitățile reproducerii sociale printre cerințele unor vieți pe care capitalul le vrea devotate, în primul rând, acumulării în numele lui. Ceea ce înseamnă, în general, că munca de îngrijire le este pasată celor cu mai puține privilegii. Așa se formează „rețelele globale de servicii de îngrijire”. Cele care au mijloacele necesare angajează femei mai sărace, adeseori migrante și/sau membre ale unor grupuri rasializate, să le facă curat în casă sau să le îngrijească copiii și părinții în vârstă, în timp ce ele prestează munci mai lucrative. Asta înseamnă, în schimb, că îngrijitoarele prost plătite de-abia reușesc să își îndeplinească propriile responsabilități domestice și familiale, adeseori transferându-le altor femei și mai sărace, care, la rândul lor, trebuie să facă la fel – și tot așa, adeseori pe distanțe foarte mari.

Această situație este reprezentativă pentru strategiile bazate pe distincții de gen ale statelor postcoloniale datornice care au fost supuse „ajustărilor structurale”. Fiind disperate după valută forte, unele dintre ele au promovat activ emigrarea femeilor pentru a lucra ca îngrijitoare în străinătate de dragul banilor pe care acestea îi trimiteau înapoi în țară, în timp ce alte state au curtat investițiile străine directe, creând zone industriale libere pentru export, adeseori în industrii (ca a textilelor sau a asamblării de produse electronice) care preferă să angajeze femei pe care le plătesc prost și care devin ținta violențelor sexuale și a încălcării drepturilor oamenilor muncii.

În ambele cazuri, resursele reproducerii sociale sunt și mai vlăguite. Departe de a echilibra deficitul de îngrijire, efectul este dislocarea acestuia: de la familii mai bogate la familii mai sărace, din Nordul Global în Sudul Global. Rezultă, astfel, o nouă organizare *duală* a reproducerii sociale, transformată în marfă pentru cei care au mijloacele să plătească și privatizată pentru cei care nu le au, unde o parte dintre aceștia din urmă oferă servicii de îngrijire celor dintâi în schimbul unui salariu (mic).

Împreună, toate aceste aspecte conduc la ceea ce unii au numit „criza îngrijirii”. Dar formula aceasta poate induce în eroare, pentru că, așa cum am afirmat în *Manifestul* nostru, această criză este structurală – parte integrantă din criza generală prin care capitalismul contemporan trece în prezent. Având în vedere gravitatea ei, nu e de mirare că luptele pentru reproducere socială au luat o amploare uriașă în ultimii ani. Feministele din Nord vorbesc adeseori despre obiectivul „echilibrului dintre familie și muncă”. Dar luptele pentru reproducere socială sunt mult mai extinse – ele cuprind mișcări comunitare la firul ierbii pentru locuire, servicii medicale, siguranță alimentară și un venit minim garantat; lupte pentru drepturile migranților, ale celor care muncesc în domeniul serviciilor domestice, ale funcționarilor publici; campanii pentru sindicalizarea celor angajați în case de bătrâni private, spitale, creșe și grădinițe; precum și lupte pentru servicii publice – ca, de exemplu, îngrijirea bătrânilor la domiciliu –, pentru o săptămână de lucru mai scurtă și pentru concedii de maternitate și de paternitate plătite și de durată. Luate împreună, aceste revendicări echivalează cu o reorganizare de amploare a relației dintre producție și reproducere: configurații sociale care dau prioritate vieții oamenilor și relațiilor sociale, și nu producției pentru profit; o lume în care oamenii, indiferent de gen, naționalitate, sexualitate și culoare a pielii, pot îmbina activitățile de reproducere socială cu o muncă sigură, bine plătită și ferită de hărțuire.

Politica feminismului celor 99%

Analiza de mai sus stă la baza argumentului politic fundamental al *Manifestului* nostru: feminismul trebuie să înfrunte criza actuală. Așa cum am mai spus, aceasta este o criză pe care capitalismul o poate, cel mult, reloca, dar nu și rezolva. O soluție reală ar fi doar schimbarea completă a formei de organizare socială.

Manifestul nostru nu prescrie o alternativă exactă, pentru că aceasta trebuie să prindă contur în urma eforturilor de a o crea. Dar există lucruri deja evidente. Contrar a ceea ce spune feminismul liberal, sexismul nu poate fi combătut prin dominație, nici chiar printr-o dominație a egalității de șansă – și nici prin reforme legislative. La fel, și în ciuda interpretărilor tradiționale ale socialismului, o luptă care se concentrează exclusiv asupra exploatării muncii salariate nu poate emancipa femeile – și, de altfel, niciun muncitor, indiferent de gen. Este nevoie să luăm în vizor modul în care capitalul manevrează munca reproductivă neplătită, care are legături vădite cu exploatarea. De fapt, trebuie să distrugem legătura pe care sistemul o stabilește între producție și reproducere, felul în care împletește munca prin care se face profit cu munca prin care se fac oamenii, precum și modul în care cea de-a doua îi este subordonată celei dintâi. Ceea ce nu se poate face decât prin abolirea sistemului care generează simbioza acestora.

Manifestul nostru vede în feminismul liberal un obstacol major în calea acestui proiect emancipator. El și-a câștigat poziția dominantă de azi pentru că a rezistat mai mult în timp și chiar a deturnat feminismul radical dinaintea lui, apărut în anii 1970, la apogeul unui puternic val de lupte anticolonialiste împotriva războiului, a rasismului și a capitalismului. Susținând etosul revoluționar al acestor lupte, feminismul radical a criticat întreaga bază structurală a ordinii existente. Dar, când radicalismul acelor vremuri și-a pierdut din avânt, a urmat hegemonia unui feminism care s-a lepădat de aspirații utopice și revoluționare – un feminism care reflectă și vine în întâmpinarea politicilor culturale liberale ale majorității.

Dar n-a existat doar feminism liberal, bineînțeles. Mișcările cu revendicări antirasiste și anticapitaliste au continuat. Feministele de culoare au analizat în numeroase rânduri legăturile dintre exploatarea de clasă, rasism și asuprirea pe criterii de gen, iar mai recente teorii materialiste queer au scos la lumină legături semnificative între capitalism și reificarea asupritoare a identităților sexuale. Colectivele militante și-au continuat munca grea de zi cu zi la firul ierbii, iar feminismul marxist a început să câștige din nou teren. Cu toate acestea, ascensiunea neoliberalismului a transformat contextul general în care au fost obligate să opereze curentele radicale, șubrezind orice mișcare constituită în favoarea clasei muncitoare prin promovarea unor alternative care favorizau sistemul corporatist – printre care se numără și feminismul liberal.

Însă, în ultimul timp, hegemonia feminismului liberal a început să pălească, lăsând locul unui nou val de radicalism feminist. Așa cum am spus și în *Manifestul* nostru, principala inovație a actualei mișcări este revenirea la și reinventarea grevei. Folosindu-se de grevă, feministele au preluat o formă de luptă identificată în mod tradițional cu mișcarea muncitorească și au redefinit-o. Refuzând să îndeplinească nu doar munca plătită, ci și munca neplătită a reproducerii sociale, ele au arătat *rolul indispensabil jucat de aceasta din urmă în societatea capitalistă*. Scoțând în evidență puterea pe care o au femeile, au pus la îndoială ideea sindicatelor că greva este „a lor”. Arătând că nu au de gând să accepte ordinea existentă, grevele feministe redemocratizează luptele muncitorilor, spunând ceva ce ar fi trebuit să fie deja evident: grevele aparțin întregii clase muncitoare – nu doar unei părți din ea, și nu doar unor organizații anume.

Posibilele efecte sunt foarte numeroase. Așa cum am subliniat în *Manifestul* nostru, grevele feministe ne obligă să reconsiderăm ce înseamnă clasa și ce poate fi definit ca luptă de clasă. Karl Marx a teoretizat clasa muncitoare ca fiind „clasa universală”. Ceea ce voia el să spună este că, luptând împotriva exploatării și dominației la care era supusă, clasa muncitoare se opunea și unui sistem

social care asupra marea majoritate a populației lumii, susținând, astfel, o cauză a întregii umanități. Dar discipolii lui Marx nu au înțeles întotdeauna că nici clasa muncitoare și nici umanitatea nu sunt entități nediferențiate, omogene și că universalitatea nu poate fi atinsă ignorând diferențele interne. Plătim și azi prețul acestor greșeli politice și intelectuale. În timp ce neoliberalii celebrează cu cinism „diversitatea” pentru a ascunde jafurile capitalului, prea multe segmente ale stângii revin la vechea formulă care spune că ceea ce ne unește este o noțiune abstractă și omogenă de clasă și că feminismul și antirasismul nu fac decât să ne dezbină.

Însă devine tot mai evident că imaginea standard a muncitorului militant ca bărbat alb este foarte departe de realitatea vremurilor noastre – de fapt, nu a fost niciodată o reprezentare adecvată. Așa cum am afirmat în *Manifestul* nostru, clasa muncitoare globală din zilele noastre cuprinde și miliarde de femei, imigranți și persoane de culoare. Ea luptă nu doar pentru condiții de muncă mai bune, dar și pentru reproducerea socială, de la revoltele pentru hrană care au jucat un rol central în revoluțiile arabe, până la protestele împotriva gentrificării care au avut loc în Piața Taksim din Istanbul și revendicările împotriva austerității și în apărarea reproducerii sociale care i-au mânat în luptă pe Indignados.

Manifestul nostru respinge ambele perspective, atât pe cea a stângii, care reduce totul la clasă și înțelege clasa muncitoare ca pe o abstracțiune omogenă, fără conținut, cât și pe cea a progresiștilor neoliberali, care celebrează diversitatea doar în virtutea propriilor interese. Astfel, el propune înlocuirea acestora cu un universalism care să prindă contur și conținut din numeroasele lupte duse de jos în sus. Cu siguranță, diferențele, inegalitățile și ierarhiile inerente relațiilor sociale capitaliste duc la conflicte de interese între cei asupriți și exploatați. Iar proliferarea luptelor fragmentate nu va da naștere alianțelor solide, extinse de care e nevoie pentru a transforma societatea. Iar astfel de alianțe vor deveni chiar imposibile dacă nu luăm în serios diferențele. Departe de a propune

obliterarea sau trivializarea lor, *Manifestul* nostru cheamă la lupta împotriva felului în care capitalismul se folosește de aceste diferențe pentru a le întoarce împotriva noastră. Feminismul celor 99% întruchipează această viziune asupra universalismului: mereu în formare, mereu deschis schimbării și contestării și redefinindu-se mereu prin solidaritate.

Feminismul celor 99% este un feminism anticapitalist neobosit – un feminism care nu se va mulțumi niciodată cu echivalențe până nu va exista egalitate, cu drepturi legale până nu va exista dreptate și cu democrație până când libertatea individuală nu este calibrată în baza libertății pentru toți.

